

HÖSTEN 2023

Ekonomiska utsikter

En hemmasnickrad
lågkonjunktur

Landsorganisationen i Sverige

© Landsorganisationen i Sverige 2023

Illustration omslag: Pushing Buttons, www.pushingbuttons.se

Foton omslag: Lars Forsstedt, unsplashed.com, pexels.com

Grafisk form: Pushing Buttons, www.pushingbuttons.se

Tryck: Bantorget Grafiska AB, Stockholm 2023

ISBN 978-91-566-3643-1

LO 23.12 1 000

Innehåll

Sammanfattning	5
Internationell ekonomi	9
Inflationen tydligt på väg ner, men ytterligare prischocker utgör en risk	10
Utvecklingen i Europa – knackigare än väntat	12
USA – mjuklandning i sikte?	13
Kinesiska utvecklingen oroar	14
Svensk ekonomi	15
Priser och räntor	16
Produktion privat sektor	20
Försörjningsbalansen	22
Arbetsmarknaden	25
Löner och vinster	29
Löneutvecklingen	29
Prognos	32
Reallöner	33
Omvärlden	33
Vinster	35
Ekonomisk politik	39
Stabiliseringspolitisk bedömning	39
En onödigt stram penningpolitik	40
Finanspolitiken behöver lotsa Sverige ur lågkonjunkturen för att rädda jobben	46

Sammanfattning

Svensk ekonomi krymper. Från och med det tredje kvartalet 2023 befinner sig Sverige officiellt i en lågkonjunktur. Ekonomin utvecklas mycket svagt även under nästa år och arbetslösheten bedöms öka till 8,7 procent under 2024.

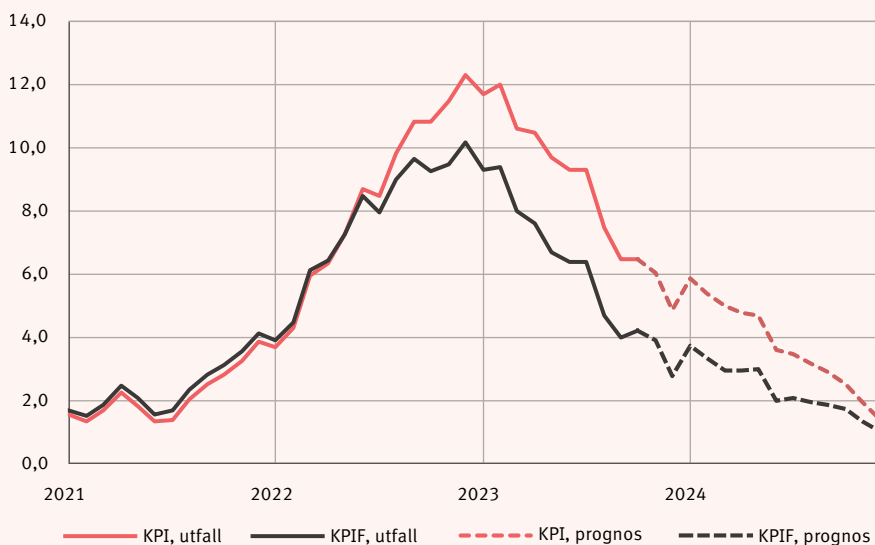
Den svaga tillväxten och den ökade arbetslösheten förklaras i huvudsak av svag inhemsk efterfrågan, som till stor del drivs av kraftigt åtstramande penningpolitik kombinerad med en passiv finanspolitik. Tillväxten är dämpad även i vår omvärld, men Sverige sticker ut negativt. Den svenska lågkonjunktoren dämpas till och med av en stark utländsk efterfrågan på svenska varor och tjänster trots det internationella konjunkturläget. Den lågkonjunktur som Sverige nu genomlider är därmed till stor del hemmasnickrad.

Inflationen förväntas fortsätta att falla under 2024 men trots detta är vår prognos att Riksbanken håller kvar styrräntan på omkring fyra procent under en stor del av året. Verkligheten kommer dock sannolikt att tvinga Riksbanken att göra ett betydande policyskifte under 2024 och börja sänka räntan tidigare än banken nu signalerar. Vi tror dock att detta sker först efter att ECB börjat sänka den europeiska styrräntan.

Inflationstakten samt inflationsprognos

Diagram 3.4

Procent

Källa: SCB, egna beräkningar.

Svensk bostadsproduktion har tvärstannat. Arbetslösheten bland byggnadsarbetare har ökat med 32 procent på ett år. Bostadsbyggandet har under 2023 utvecklats lika svagt som under 1990-tals krisen. Antalet påbörjade nya bostäder 2024 bedöms landa under 20 000, vilket är en minskning med över 70 procent jämfört med toppåret 2021. Krisen i bostadsproduktionen spiller över på andra branscher vars efterfrågan är starkt kopplad till bostadsbyggandet. Stora negativa effekter finns inom exempelvis tillverkning av småhus, fönster och annan träindustri.

Hushållens konsumtion utgör det i särklass största sänknet i svensk ekonomi. 2023 års tredje kvartal var det femte på raken med fallande hushållskonsumtion, vilket är värre än under finanskrisen. Inte sedan 1990-talet har vi sett en så långvarig minskning. Trots historiskt hög nominell löneökningstakt i de centrala avtalen kommer den höga inflationen att resultera i kraftiga reallöneminskningar även 2023. Även om konsumtionen förväntas återhämta sig långsamt under 2024, till följd av en successiv stabilisering av räntekvoten samt en viss återhämtning i reallönerna under andra halvåret, blir utvecklingen svag på årsbasis.

Situationen på arbetsmarknaden förvärras av att kommunsektorn kommer att behöva kämpa med stora tillfälliga underskott 2024 vilket redan har resulterat i uppsägningar inom flera regioner.

LO-ekonomerna har konsekvent argumenterat för att den nuvarande svenska inflationen inte är efterfrågedriven utan i huvudsak utbudsdriven. Inflationen är en effekt av globala utbudsstörningar, prischocker och krig. Bördan av den utbudsdrivna inflationen har i huvudsak burits av konsumenterna samtidigt som företagets vinster har stigit till rekordnivåer.

En utbudsdriven inflation knäcks inte av en höjd styrränta av den enkla anledningen att varken Riksbanken eller svenska hushåll styr över internationella priser på olja, vete eller gas. Effekterna av räntehöjningarna på den reala ekonomin är däremot omfattande.

Riskerna för att lågkonjunkturen långsiktigt skadar den svenska ekonomin väger nu väsentligt tyngre än riskerna för att prisbildningen långsiktigt rubbas.

De negativa realekonomiska konsekvenserna av Riksbankens onödigt strama penningpolitik har ännu inte fått fullt genomslag. Det kommer bli värre innan det blir bättre. LO-ekonomerna anser att en snabb omsvängning mot en mindre åtstramande penningpolitik är nödvändig. Även om Riksbanken skulle vända sin penningpolitik snabbare än vad vi bedömer i vår prognos så kommer tidigare räntebeslut fortsätta att orsaka stor skada i den reala ekonomin.

LO-ekonomerna anser att en snabb omsvängning mot en mindre åtstramande penningpolitik är nödvändig.

Men Sverige bör inte återgå till en nollräntepolitik. Sverige behöver i stället hitta en bättre policymix mellan finans- och penningpolitik, där finanspolitiken får en mer betydelsefull stabiliseringspolitisk roll och där penningpolitiken undviker allt för stora svängar och i stället skapar stabila investeringsförutsättningar.

Finanspolitiken behöver nu lotsa Sverige ur lågkonjunkturen för att rädda jobben. Vi pekar ut fyra områden som regeringen bör prioritera för att påskynda den ekonomiska återhämtningen:

- Rusta upp arbetsmarknadspolitiken med fokus på yrkesutbildning.
- Skapa ett statligt kreditprogram för att rädda bostadsbyggandet.
- Investera för att understödja industriomställningen.
- Stoppa nedskärningarna i kommuner och regioner.

Nyckeltal

Tabell 1.1

Procentuell förändring eller procent

	2022	2023p	2024p
BNP	2,9	-0,3	0,1
KPI	7,7	8,6	3,7
KPIF	7,5	6,0	2,3
Arbetslöshet ¹	7,5	7,7	8,5
Sysselsättningsgrad ²	68,8	69,6	69,2
Styrränta december	2,50	4,00	3,00

¹ Andel av arbetskraften 15–74 år.

² Andel av befolkningen 15–74 år.

Källa: SCB, egna beräkningar.

Internationell ekonomi

Inflationen som plågat den globala ekonomin under de senaste åren är nu tydligt på väg ner. I många ekonomier är inflationsmålet inom räckhåll, även om höstens mycket snabba inflationsnedgång sannolikt kommer att sakta in under de kommande månaderna. Inflationstoppen orsakades av pandemin och Rysslands krig i Ukraina. När inflationen nu sjunker beror det direkt och indirekt framför allt på fallande energipriser.

De senaste årens chocker fortsätter dock att påverka världsekonomin även om inflationen är på väg tillbaka mot mer normala nivåer. Den globala tillväxten är låg i en historisk jämförelse. Den globala tillväxten väntas bromsa in från 3,3 procent 2022 till 3,1 procent 2023 och 2,9 procent 2024.

Bland utvecklade ekonomier skiljer sig tonläget åt på olika sidor av Atlanten. Tillväxten har varit låg i Europa under året och prognoserna för såväl helåret 2023 som 2024 har för flera länder reviderats ner något under sommaren och hösten. USA har däremot överraskat bedömare med en mer positiv utveckling än förväntat, tack vare motståndskraftig konsumtion och investeringar. För såväl Europa som USA ser dock tillväxtprognoserna bleka ut för 2024. Hur illa det blir kommer i del bero på hur centralbankerna nu väljer att agera. Räntetoppen är med stor sannolikhet nådd för såväl Federal Reserve (FED) som Europeiska centralbanken (ECB). Risken är att de två stora centralbankerna väljer att ligga kvar på nuvarande höga nivåer allt för länge och tippa över vågen från avmattning till lågkonjunktur. Avgörande blir också finanspolitikens inriktning framöver. De senaste åren har finanspolitiken i såväl USA som i många europeiska länder varit stödjande och bidragit till att upprätthålla investeringar och konsumtion. Men på flera håll hörs nu röster för en mer återhållsam finanspolitik, vilket kan riskera återhämtningen.

Än så länge är avmattningen i allmänhet mer uttalad i utvecklade ekonomier än i tillväxt- och utvecklingsekonomier. Ett tydligt undantag är dock Kina. Landets fastighetssektor har länge varit ett orosmoln och nu har det blivit tydligt att även flera större fastighetsutvecklare har betydande likviditetsproblem.

Nedåtriskerna är flera i prognosen. Centralbankernas räntepolitik framåt är en risk som redan nämnts men som bör understrykas, speciellt då de redan genomförda snabba räntehöjningarna under 2022 och 2023 ännu inte slagit igenom helt i ekonomin och åtstramningen från dessa kan bli större än förväntat.

Risken är att de två stora centralbankerna väljer att ligga kvar på nuvarande höga nivåer allt för länge och tippa över vågen från avmattning till lågkonjunktur.

tat. Ytterligare prischocker på exempelvis energi- och livsmedel går inte att utesluta. Det geopolitiska läget, med kriget i Ukraina, liksom kriget mellan Israel och Palestina, kan få sådana konsekvenser. Även extremväder relaterat till klimatförändringarna har visat sig innebära risk för mer volatila livsmedelspriser. Hur de större centralbankerna kommer att agera i en eventuell situation med ytterligare utbudschocker är oklart men deras reaktioner kan få långtgående konsekvenser. Slutligen är utvecklingen på den kinesiska fastighetsmarknaden oroande. Skulle krisen fördjupas kan det bli kännbart i den globala ekonomin

BNP-tillväxt och inflation i utvalda länder

Tabell 2.1

Procentuell förändring respektive procentenheter

	2022	2023p	Förändring 2023p rel. LO-ekonomernas juniprognos	2024p	Förändring 2024p rel. LO-ekonomernas juniprognos
BNP					
Världen	3,3	3,1	0,3	2,9	-0,2
Euroområdet	3,4	0,6	-0,5	1,2	-0,4
Norge (fastland)	3,3	1,4	-0,3	1,5	-0,4
Tyskland	1,8	-0,3	-0,5	0,8	-0,6
USA	1,9	2,4	1	1,4	0,4
Danmark	2,7	1,2	0,9	1,4	-0,1
Finland	1,6	0,1	-0,1	0,8	-0,6
Storbritannien	4,3	0,6	0,8	0,5	-0,5
Kina	3	5,2	-0,3	4,6	-0,1
Inflation					
Euroområdet (HCPI)	8,4	5,6	-0,2	3,2	0,4
USA (CPI)	8	4,2	-0,1	3	0,4

Källa: Europeiska kommissionen.

2,4%

är den preliminära inflationen i november i euroområdet.

Inflationen tydligt på väg ner, men ytterligare prischocker utgör en risk

Mycket talar nu för att de senaste årens globala inflationsproblematik snart är ett avslutat kapitel. När en del länder började uppleva ökade priser under 2021 var orsakerna pandemirelaterade. Nedstängningar och restriktioner orsakade snabba preferensförskjutningar och påverkade produktion och logistik i många länder. Stora prisfall, på bland annat olja, i början av pandemin medförde därtill inflation när priserna och efterfrågan sedan normaliserades. Inflationen tog sedan ordentlig fart, inte minst i Europa, som en konsekvens av Rysslands krig i Ukraina vilket orsakade betydande prisökningar på såväl energi som livsmedel.

Nu ger dock inflationen vika. Den globala inflationen nådde sin topp under andra kvartalet 2022 och har sedan dess successivt minskat som en direkt konsekvens av fallande energipriser, och till viss del livsmedelspriser

(se diagram 2.1 och 2.2). Preliminära novembersiffror för euroområdet visar på en inflation som är nere på 2,4 procent i årstakt för regionen. På andra sidan Atlanten var den amerikanska oktobersiffran 3,2 procent. Den så kallade kärninflationen (inflationen exklusive energi- och livsmedelspriser) har också minskat, men minskningen sker i långsammare takt. Analyser av bland annat IMF visar emellertid att, i alla fall för Europas (euroområdet och Storbritanniens) del, har även denna kärninflation till största delen orsakats indirekt av de tidigare prischockerna på framför allt energi men att det tar tid för dessa prischocker att arbeta sig igenom systemet.

Globala matpriser (FAO food price index)

Diagram 2.1

Index 100=2014–2016

Källa: FAO.

Europeiska naturgaspriser (Dutch TTF natural gas futures)

Diagram 2.2

EUR per MWh

Källa: Macrobond.

Förväntan framåt är fortsatt fallande inflation globalt under 2024. Många bedömare pekar dock på naturliga trögheter avseende exempelvis tjänsteinflationen som kan innebära att det kan dröja in på 2025 innan många länder fullt ut når sina inflationsmål.

Vår bedömning är att risken framåt vad gäller den globala inflationsutvecklingen primärt är geopolitisk snarare än att det skulle finnas någon betydande risk för att inflationen biter sig fast på grund av ökande inflationsförväntningar och pris-lönespiraler. Även om huvudscenariot i vår prognos är att fler betydande prischocker på energi och livsmedel uteblir, så har den geopolitiska osäkerheten och riskerna i detta avseende delvis ökat de senaste månaderna. Hamas attack på Israel i början av oktober och det efterföljande kriget kommer i spåren av Rysslands krig mot Ukraina och den största chocken på råvarumarknaderna sedan 1970-talet.

Rysslands krig i Ukraina och det europeiska beroendet av naturgas innebär att de europeiska gaspriserna och de nära korrelerade elpriserna nådde rekordnivåer under sensommar och tidig höst 2022. Läget vad gäller de europeiska gaspriserna ser nu dock betydligt ljusare ut än inför föregående vinter. De europeiska lagren är välfyllda och förhållandevis stabila importkanaler av flytande naturgas har etablerats. Vad gäller energipriserna är det nu snarare oljepriserna där det finns anledning till vaksamhet. Oljepriset har än så länge endast påverkats marginellt av Israel-Palestina kriget. Så länge konflikten inte utvidgas kommer det sannolikt att förbli så. Men trappas konflikten upp finns däremot en risk att världen drabbas av ännu en energikris.¹ Vad gäller riskerna för livsmedelspriserna påverkas de av att Ryssland i somras drog sig ur den så kallade Black Sea deal som sedan sommaren 2022 gjort det möjligt för Ukraina att exportera spannmål över Svarta havet. När överenskommelsen ingicks bidrog det kraftigt till att få ner de globala livsmedelspriserna. Risken för stigande livsmedelspriser har ökat sedan avtalet avslutades. Dock är den globala livsmedelssituationen inte lika volatil som när överenskommelsen ingicks eftersom ett antal andra länder har ökat sin spannmålsproduktion för att kompensera för förlusterna från Ukraina. Rysslands agerande innebär emellertid att utsattheten för exempelvis dåliga skördar orsakade av klimatrelaterat extremväder har ökat.

Utvecklingen i Europa – knackigare än väntat

Kriget i Ukraina och den energi- och kostnadskris som följde har inneburit ett tufft senaste år för EU-länderna. Medan inflationen nu ser ut att ebba av är inte konsekvenserna i övrigt förbi. Sista kvartalet 2022 minskade EUs ekonomi något och de första tre kvartalen under 2023 har inneburit nästan obefintlig tillväxt. De flesta bedömare har under sommaren och hösten reviderat ner sina prognoser för regionen något för såväl innevarande som nästa år. Inom regionen finns det dock skillnader i utvecklingen mellan olika länder, inte minst mellan de stora ekonomierna. Medan prognoserna successivt skruvats ner för Tyskland och Italien under sommaren och hösten är läget mindre mörkt i Frankrike och Spanien.

Europeiska kommissionens tillväxtprognos för helåret 2023 ligger för såväl EU som euroområdet på 0,6 procent. Den höga inflationen, den snabba penningpolitiska åtstramningen och en global handel som saktat in har påverkat mer än vad som förväntades i våras. Nästa år väntas tillväxten bli något högre. Men den väntas fortfarande bli svag och landa på 1,3 procent för EU och 1,2 procent för euroområdet. Bakom förväntan ligger bland an-

¹ World Bank, [Conflict in Middle East Could Bring 'Dual Shock' to Global Commodity Markets](#), PRESS RELEASE NO: 2024/025/DEC

nat en viss återhämtning av konsumtionen tack vare ökade reallöner. ECBs agerande blir avgörande för möjligheterna till en återhämtning under nästa år. Efter de senaste månadernas snabbt sjunkande inflation i euroområdet har marknaden börjat räkna med räntesänkningar redan innan sommaren. Men att uppnå en stabil inflation under 2 procent kan komma att ta lite tid; de senaste månadernas branta nedgång av energipriserna, jämfört med fjolårets nivåer, är snart över. Risker är att ECB väljer att ligga kvar på nuvarande höga ränta allt för länge för att försöka bekämpa en svans av inflation som rör sig långsamt nedåt på grund av naturliga trögheter.

Den tyska utvecklingen har varit speciellt svag under året med en krympande ekonomi, prognosen för helåret 2023 är -0,3 procent. Inflationen har dämpat konsumenternas efterfrågan, aktiviteten i byggindustrin har avstannat på grund av höga räntor och sjunkande fastighetspriser. Därtill har exportutvecklingen varit svag. En vikande global handel och en långsammare än förväntad tillväxt i Kina, som är en viktig handelspartner, är del av förklaringen. Samtidigt har energikrisen och de nu permanent högre energikostnaderna i landet inneburit att delar av den mer energikrävande industriproduktionen i landet kämpar för sin överlevnad. En ljusglimt, inte minst ur ett svenskt perspektiv, är dock att näringslivets investeringar (förutom fastighetsinvesteringarna) hållit emot väl. Det bör påpekas att den svaga tyska utvecklingen 2023 är en fortsättning på en flera års dämpad utveckling. Den ekonomiska utvecklingen i landet har under hela post-Covid-perioden varit bland de svagaste bland de större utvecklade ekonomierna.

Den tyska utvecklingen för 2024 står och väger. En del faktorer pekar mot att botten kan vara nådd. Hushållens köpkraft förväntas bli starkare tack vare betydande löneökningar i landet, ökade transfereringar och sjunkande inflation. Många bedömare förväntar sig också att byggandet kan börja återhämta sig tack vare stark underliggande efterfrågan. Eftersom landets svaga utveckling så här långt till stor del drivits av nedgång i räntekänsliga sektorer blir dock ECBs fortsatta räntepolitik sannolikt avgörande. Av betydelse kommer också finanspolitikens möjligheter att understödja ekonomin vara. I mitten av november dömde Tysklands högsta domstol att det är otillåtet att kringgå den tyska konstitutionellt fastslagna så kallade skuldbromsen² genom användandet av särskilda fonder. Regeringen hade tidigare bland annat aviserat planer på att flytta 60 miljarder euro, som avsatts för insatser mot pandemin, till en fond för att bekämpa klimatförändringarna. Domen från Högsta domstolen innebär stor osäkerhet kring nästa års budget. Risker är att resultatet blir väsentligt minskade offentliga investeringar.³

USA – mjuklandning i sikte?

I kontrast mot den europeiska utvecklingen har den amerikanska utvecklingen under året varit starkare än vad många bedömare räknade med under inledningen av året och under våren. Trots snabba räntehöjningar har den privata konsumtionen stått emot väl vilket delvis förklaras av den starka arbetsmarknaden. Därtill har finanspolitiken haft en mer expansiv inriktning 2023 än vad många bedömare antog, vilket bidragit till att upprätthålla tillväxten. Även om fastighetsinvesteringarna har minskat har övriga investeringar utvecklats väl, understödda av den statliga industripolitiken. Prognosen för helåret 2023 är en tillväxt på 2,4 procent.

En hel del pekar nu mot en så kallad mjuklandning för USAs del – det vill

² Den så kallade skuldbromsen begränsar budgetunderskottet till 0,35 procent av BNP, justerat för konjunkturen, utom i nödsituationer.

³ Bruegel, *Bypassing the German debt brake and continuing climate spending* (bruegel.org) (2023-11-30)

Den tyska utvecklingen har varit speciellt svag under året

En hel del pekar nu mot en så kallad mjuklandning för USAs del – det vill säga att inflationen kommer ner mot sitt mål utan en större nedgång i den ekonomiska aktiviteten .

4,6 %

spås tillväxttakten bli i den kinesiska ekonomin 2024.

säga att inflationen kommer ner mot sitt mål utan en större nedgång i den ekonomiska aktiviteten . Förväntan är dock fortfarande en avmattning framåt. I vår prognos ligger en förväntan om att tillväxten nu saktar in i landet och landar på 1,4 procent 2024. En större nedgång än så kan dock inte uteslutas. Flera indikatorer pekar nu också mot en inbromsning. Minskad jobbtillväxt, (marginellt) ökad arbetslöshet och avtagande löneökningar i oktober indikerar början på ett försämrat läge på arbetsmarknaden. Handeln uppvisade också fallande försäljningssiffror i oktober för första gången sedan början av 2023. Även för USAs del kommer landets centralbank FEDs agerande framåt sannolikt ha stor betydelse för huruvida landet står inför en mildare inbromsning eller en kraftigare nedgång i den ekonomiska aktiviteten.

Kinesiska utvecklingen oroar

Efter att Kina i slutet av förra året valde att lätta på sina hårda Covid-19 restriktioner var optimismen stor. Året började också förhållandevis starkt när ett uppdämt konsumtionsbehov hos hushållen understödde tillväxten. Återhämtningen saktade dock tydligt in redan under det andra kvartalet. Tillväxtprognoserna från de större prognosinstituten har reviderats ner sedan i våras. Europeiska kommissionens prognos för helåret 2023 ligger nu på 5,2 procent och 2024 ytterligare något lägre, på 4,6 procent . Det är ur ett kinesiskt perspektiv mycket låga siffror – den genomsnittliga tillväxten åren innan pandemin (2015–2019) låg som jämförelse på 6,7 procent.

Utvecklingen i landets fastighetssektor är huvudförklaringen till den låga tillväxttakten. Många fastighetsutvecklare har betydande finansieringsproblem vilket bland annat fått som konsekvens att de inte kunnat färdigställa redan sålda bostäder. Även delar av fastighetssektorn som tidigare bedömts som mer stabila har nu uppenbara svårigheter, däribland Kinas största fastighetsutvecklare som har allvarliga likviditetsproblem. Problemen i fastighetssektorn har fortplantat sig i ekonomin. Bostadsköparnas förtroende har undergrävt och hushållen väljer att spara snarare än att konsumera. Sjunkande fastighetsinvesteringar och bostadspriser pressar de redan högt skuldsatta lokala myndigheternas ekonomiska situation genom minskad försäljning av mark.

Till detta kommer även en svagare utveckling av industriproduktionen, näringslivets investeringar och exporten. Bland annat har de utländska direktinvesteringarna minskat sedan april vilket tolkats som att utländska företag inte längre återinvesterar i Kina utan istället tar ut sina vinster ur landet. Förklaringarna ligger i en kombination av en vikande global konjunktur och högre räntor på andra marknader kombinerat med ett geopolitiskt läge som innebär osäkerhet i de framtida handelsrelationerna mellan Kina och väst.

För den tidshorisont som behandlas i denna prognos utgör utvecklingen på den kinesiska fastighetsmarknaden det stora orosmolnet, där en förvärrad situation skulle kunna få kännbara konsekvenser även för den globala ekonomin. Kinesiska myndigheter annonserade dock i början av november ett antal åtgärder för att stödja fastighetsmarknaden, något som bland annat fick IMF⁴ att marginellt upprevidera sin tillväxtprognos för landet. Ur ett längre perspektiv än vad som behandlas i den här prognosen är förväntan att tillväxttakten successivt avtar i Kina. Detta som en konsekvens av landets åldrande befolkning kombinerat med låg produktivitet och svårigheter att ställa om från en tillväxtmodell baserad på export och investeringar till en som lutar sig mer mot den inhemska konsumtionen.

⁴ IMF, [IMF Staff Completes 2023 Article IV Mission to the People's Republic of China](#) PRESS RELEASE NO. 23/380

Svensk ekonomi

Från och med det tredje kvartalet 2023 befinner sig Sverige officiellt i en lågkonjunktur. Den minskade tillväxten och ökade arbetslösheten förklaras i huvudsak av svag inhemsk efterfrågan, som till stor del drivs av kraftigt åtstramande penningpolitik parat med en passiv finanspolitik. Lågkonjunkturrens dämpas av stark utländsk efterfrågan på svenska varor och tjänster, trots det förhållandevis svaga konjunkturläget hos många viktiga handelspartner. Givet att den utländska efterfrågan består är konjunkturedgångens djup och längd avhängig de penning- och finanspolitiska beslut som fattas under 2024.

Den åtstramande penning- och finanspolitiken har motiverats av den höga inflationen, som under 2023 i huvudsak kan förklaras av stora internationella energichocker. Inflationen i Sverige har minskat under 2023, enligt förväntan och väntas uppnå tvåprocentmålet i mitten av 2024. Förutom vissa växelkurseffekter följer inflationen i Sverige den europeiska inflationstakten. Riksbanken följer Europeiska Centralbankens (ECB) räntebana. Den ECB-anpassade styrräntan får, genom de svenska hushållens jämförelsevis höga belåningsgrad samt korta bindningstider på sina bolån, en betydligt mer åtstramande effekt på svensk ekonomi än vad ECBs räntehöjningar får i euroländerna. Nedgången i hushållskonsumtionen och bostadsbyggandet ger därför starka negativa effekter på den svenska ekonomin.

Utsikterna för 2024 beror på hur Riksbanken och regeringen agerar. Utgångspunkten i prognosen är att inflationen faller, men att Riksbanken håller kvar styrräntan på dagens höga nivå under första halvåret 2024 för att därefter följa ECB som väntas börja sänka räntan under nästa år. Tappet i bostadsinvesteringarna vägs delvis upp av investeringar i framför allt anläggningar.

Från och med det tredje kvartalet 2023 befinner sig Sverige officiellt i en lågkonjunktur.

Försörjningsbalans och nyckeltal

Tabell 3.1

	2022	2023p	2024p
BNP	2,9	-0,3	0,1
Hushållskonsumtion	1,9	-2,5	-0,1
Offentlig konsumtion	-0,3	0,7	1,1
Fasta bruttoinvesteringar	6,0	-1,1	-0,2
Lager ¹	1,2	-0,8	-0,1
Export	7,5	2,7	2,3
Import	9,5	-0,8	2,6
Övriga nyckeltal			
KPI	7,7	8,6	3,7
KPIF	7,5	6,0	2,3
Sysselsättningsgrad ²	68,8	69,6	69,2
Arbetslöshet ³	7,5	7,7	8,5
Styrränta december	2,50	4,00	3,00

¹ Förändring som andel av BNP föregående år, procent.

² Andel av befolkningen 15–74 år.

³ Andel av arbetskraften 15–74 år.

Källa: SCB, egna beräkningar.

Att KPI fortsatt ligger över inflationsmålet beror till stor del på Riksbankens räntehöjningar

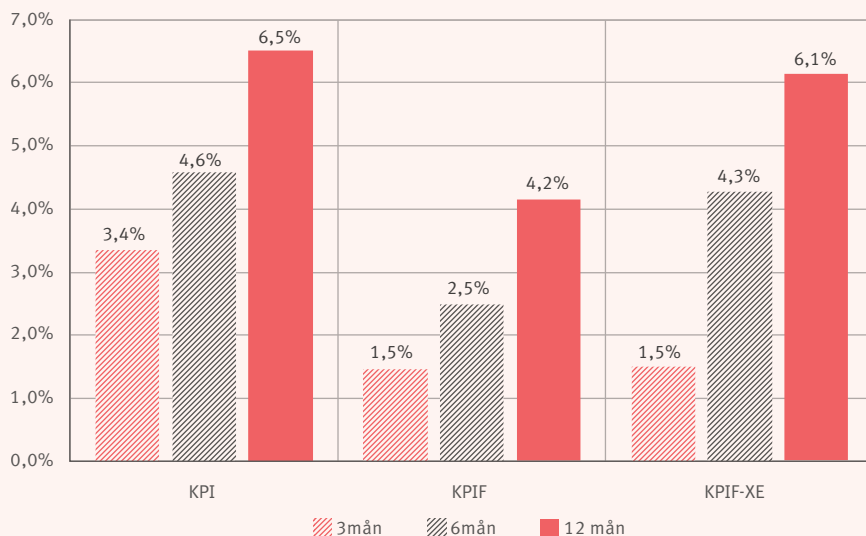
Priser och räntor

Inflationstakten, mätt i årstakt, är fortfarande relativt hög, men den beror framför allt på prisökningar under slutet av 2022. Den underliggande inflationen har under det senaste halvåret legat väl i linje med inflationsmålet på två procent, vilket diagram 3.1 visar. Att KPI, som mäter hushållens faktiska kostnadsökningar, fortsatt ligger över inflationsmålet beror till stor del på Riksbankens räntehöjningar.

Inflationstakten de senaste 3, 6 och 12 månaderna, oktober 2023

Diagram 3.1

Procent, årstakt

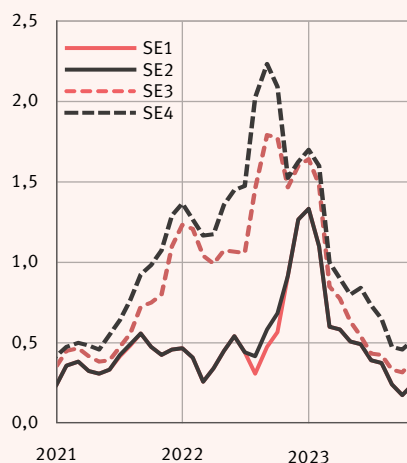
Källa: SCB, egna beräkningar.

Priserna på hushållens oundgängliga varor, så som el och livsmedel, ökade kraftigt under 2022 men har sjunkit eller stabiliserats under 2023, vilket talar för att inflationen kommer fortsätta att sjunka. Boendekostnader som direkt eller indirekt är kopplade till ränteläget har fortsatt att öka under 2023. Enligt Riksbanken kommer räntorna fortsätta att vara höga under hela 2024. Samtidigt har marknadsförväntningarna för ECBs styrränta sjunkit snabbt till följd av de senaste inflationsutfallen. Då Riksbanken tidigare legat nära ECB i sin räntebana tror vi att även den svenska styrräntan sänks under 2024.

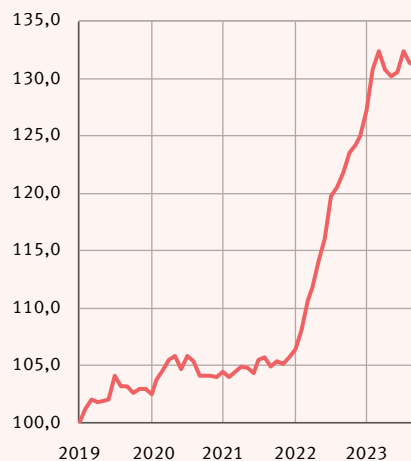
Sveriges hyresgäster fick jämförelsevis höga hyreshöjningar under 2023. Höjningarna låg på 4,4 procent i genomsnitt, att jämföra med höjningar lägre än två procent åren dessförinnan, se diagram 3.2. Under 2024 riskerar hyrorna öka än mer eftersom hyreshöjningarna utgår ifrån ett treårigt tillbakablickande medelvärde av kostnadsutvecklingen. Sammantaget kommer dessa ökade boendekostnader att ha en negativ påverkan på hushållens konsumtion.

Utvalda priser

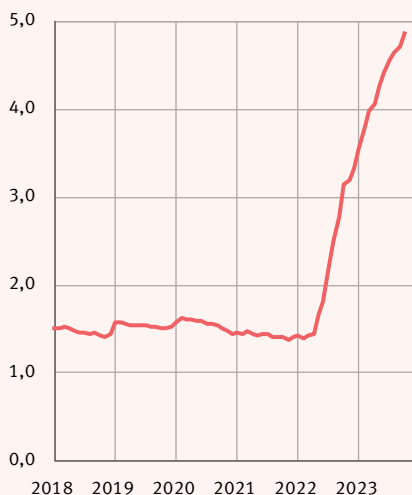
Spotpriser på el
Kr/kWh, tremånaders medelvärde

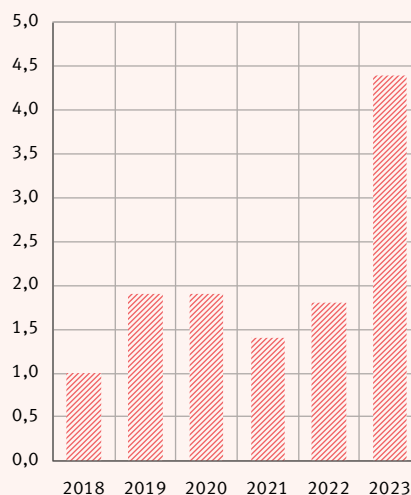
Livsmedelspriser
Index 100 = jan 2019

Rörlig bolåneränta, nya/omförhandlade lån
Procent

Hyresförändring per år
Procentuell förändring

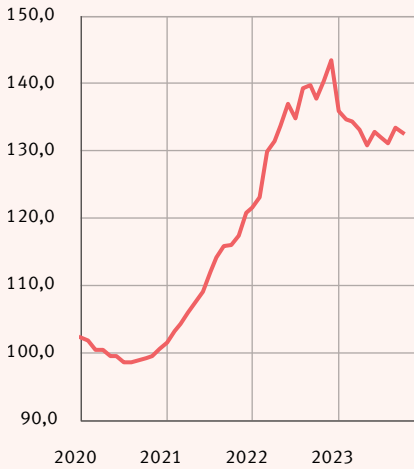
Källa: Nordpool, SCB samt egna beräkningar.

Ökningen av producentpriserna stannade av i slutet av 2022 för att sedan sjunka rejält under inledningen av 2023 och har sedan dess varit relativt stabila. De globala utbudsstörningarna har avtagit och innebär att tidigare problem med flaskhalsar i värdekedjorna har lossnat. Global Supply Chain Pressure Index (GSCPI), som mäter påfrestningen på värdekedjorna, var i oktober på sin lägsta nivå sedan starten av mätningarna 1997. De kostnadschocker som drabbat våra inhemska och internationella värdekedjor avtar därmed och förklarar de relativt stabila priserna under 2023 års andra hälft. Detta är starka signaler om en svagare inflation framåt.

Producentpriser och trycket i leverantörskedjor

Diagram 3.3

Producentprisindex
Index 100=2020

Global Supply Chain Pressure Index
Standardavvikelse från historiskt genomsnitt

Källa: SCB och Federal Reserve Bank of New York.

I och med att effekterna av utbudsschockerna avtar samt att prisökningarna runt årsskiftet 2022–2023 försvinner ur tolv månadersinflationen kommer inflationen att fortsätta sjunka. Vår prognos är att KPIF-inflationen i årstakt kommer att landa på 2,3 procent 2024. KPIF-inflationen väntas ligga under Riksbankens inflationsmål om två procent under 2024 års andra hälft. KPI-inflationen, vilket inkluderar räntekostnader och som bättre beskriver hushållens faktiska kostnadsbild, väntas ligga högre på grund av den eftersläpande effekten från Riksbankens räntebeslut under 2023.

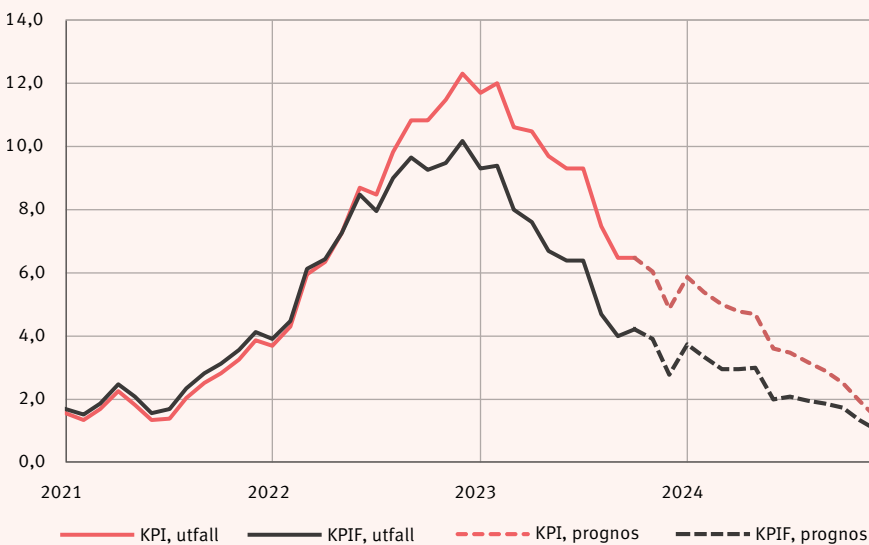

KPIF-inflationen väntas ligga under Riksbankens inflationsmål om två procent under 2024 års andra hälft.

Inflationstakten samt inflationsprognos

Diagram 3.4

Procent

Källa: SCB, egna beräkningar.

Den inhemska efterfrågan har utvecklats svagt, men branscher inriktade på export har gynnats av den svaga kronan och fortsatta investeringar i grön omställning.

Då vi antar att svensk penning- och finanspolitik sammantaget kommer att vara fortsatt åtstramande under 2024 finns en risk för än lägre inflation om efterfrågan i utlandet skulle minska mer än prognosticerat. Det är även möjligt att växelkursen stärks mer än förväntat och bidrar till minskad inflation. De största riskerna avseende prisutvecklingen ligger dock på uppsidan. Nya utbudschocker till följd av geopolitisk instabilitet, torka eller dåliga skördar och osäkerheten i hur Riksbanken kommer att hantera potentiella nya utbudschocker innebär att vi kan komma att se en högre inflation än den prognosticerade. Därtill har elpriserna normaliserats, vilket innebär att risken finns på uppsidan även där.

Prognosen för svensk ekonomi 2024 är beroende av hur penningpolitiken utvecklas under året. Prognosen påverkas därmed av våra antaganden om hur Riksbanksdirektionen resonerar och kan tänkas reagera när KPIF-inflationen har nått inflationsmålet. Utifrån novembers penningpolitiska protokoll tycks Riksbanken ge stor vikt åt kärninflationsmålet KPIF-XE. Då dessa siffror sannolikt kommer att uppvisa en högre årsinflationstakt än KPIF-inflationen under 2024, är det vår bedömning att styrräntan ligger kvar på 4 procent under inledningen av året men sänks mot slutet av 2024. Samtidigt brukar Riksbanken inte avvika särskilt mycket från ECBs räntebana. Sedan inflationsutfallen för november i Euroområdet blivit kända har marknadens bedömning skiftat till en snabbare sänkning av ECBs räntebana. Vår bedömning är att ECBs styrräntor kommer att börja sänkas under 2024, vilket talar för att även Riksbanken kommer att göra detta, trots signaler om motsatsen. Effekten av räntesänkningarna är dock inte omedelbara och totalt sett kommer både finans- och penningpolitiken att vara för stram under 2023 och 2024.

Produktion privat sektor

Produktionen i privat sektor har bromsat in kraftigt under 2023, vilket främst drivits av ett snabbt fall i bostadsbyggandet, som i sin tur spillt över på sektorer vars efterfrågan är kopplad till bostadsbyggandet. Stora negativa effekter finns inom exempelvis tillverkning av småhus, fönster och annan träindustri. Den inhemska efterfrågan har utvecklats svagt, men branscher inriktade på export har gynnats av den svaga kronan och fortsatta investeringar i grön omställning.

HANDELN

Åren 2021, 2022 och 2023 har utvecklats till exceptionella år för handeln, även om det är stora skillnader mellan handelns delbranscher. Sett till den samlade utvecklingen har orossignalerna från branschen visat sig överdrivna. Detta förklaras delvis av att handeln med råge lyckats med att föra vidare kostnader till konsumenterna trots kraftigt minskad real konsumtion. Handeln har också slagit rekord i antalet sysselsatta under andra kvartalet i år.

Från handelns sida kommer svårigheten att höja priserna att kompenseras under 2024 av att hushållskonsumtionen planar ut, som en effekt av lägre inflation och högre löneökningstakt, samtidigt som produktionskostnaderna knappt ökar. Vi spår därför ett förhållandevis bra 2024 för handeln som helhet, även om branscher vars efterfrågan direkt eller indirekt påverkas av styrräntorna kommer att utvecklas sämre.

TILLVERKNINGSINDUSTRIN

Tillverkningsindustrin har utvecklats mycket starkt i det svåra internationella läget med utbudschocker, ökade priser på insatsvaror och vikande

globalt konjunkturläge. Skiftet från att efterfråga tjänster till en ökad efterfrågan på varor som följde på pandemin har varit till hjälp för delar av branschen. Därtill har den svaga svenska kronan, investeringar i grön omställning samt den ökade efterfrågan på vapensystem gynnat delar av den svenska tillverkningsindustrin.

Att svensk industri i hög grad profilerat sig mot grön omställning och elektrifiering innebär att efterfrågan förväntas vara fortsatt stark, trots viss avmattning av aggregerad efterfrågan i den globala konjunkturen. Förutom i delbranscher som drabbas hårt av direkta och indirekta effekter av de höga styrräntorna, väntas alltså efterfrågan i svensk tillverkningsindustri vara fortsatt hög. Vi ser dock avmattade ordergångar från Kina som till viss del kompenseras av ökad ordergång från USA. Tysklands utveckling har, liksom många andra viktiga handelspartners varit mer negativ än prognosen i våras, vilket leder till att prognosen skruvas ned något.

BYGGBRANSCHEN

Bostadsbyggandet har under 2023 utvecklats lika svagt som under 1990-tals krisen. Byggandet ser ut att gå ännu sämre under 2024 och prognosen för nästa år har successivt försämrats under året. Antalet påbörjade nya bostäder var över 70 000 år 2021 och prognosen för 2024 landar på under 20 000. En eventuell återhämtning i bostadsbyggande kan ligga långt fram i tiden och är helt avhängig finans- eller penningpolitiska interventioner. Detta kommer även att fortsätta spilla över på andra branscher vars efterfrågan är starkt kopplad till bostadsbyggandet.

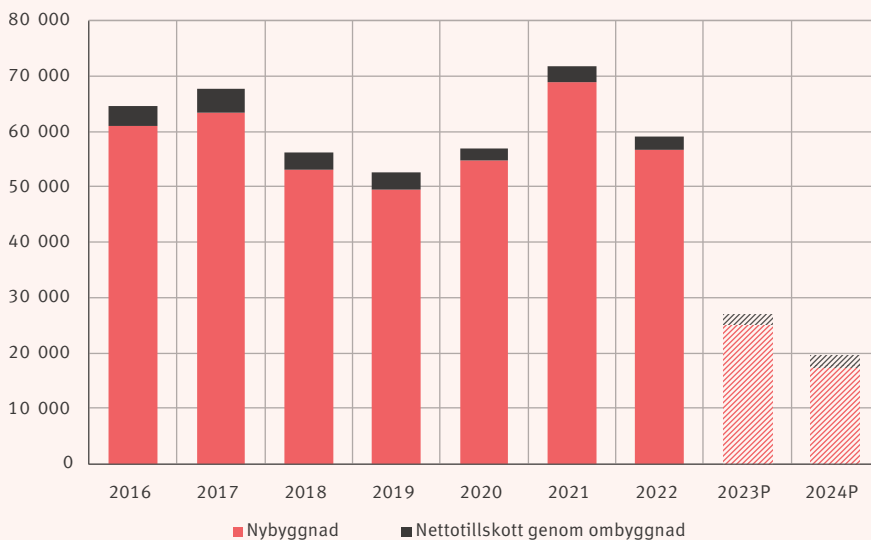

Bostadsbyggandet har under 2023 utvecklats lika svagt som under 1990-tals krisen.

Byggprognos

Diagram 3.5

Antal

Källa: Boverket

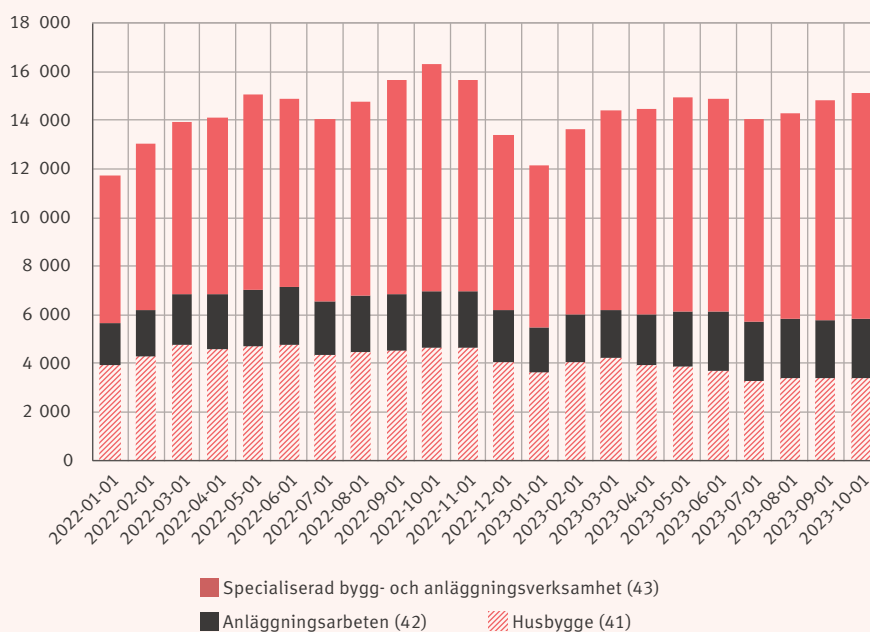
Den kraftiga avmattningen av bostadsbyggande vägs samtidigt delvis upp av en stark ökning av anläggningsverksamhet, mycket tack vare de stora investeringarna i grön omställning som sker runtom i landet. Att branschen som helhet inte har tappat mer bekräftas av data över nya utstationeringar per månad från Arbetsmiljöverket. Antalet utländska arbetare som utsta-

tioneras inom branscher kopplade till husproduktion har minskat något sedan styrräntehöjningarna startade. Samtidigt har antalet nyutstationerade totalt sett inte minskat då fler utstationerade går till anläggningsarbete. Andelen utstationerade som arbetar för företag inriktade mot bostadsbyggnation har gått från ungefär en tredjedel i början av 2022 till strax över 20 procent hösten 2023.

Nya utstationeringar

Diagram 3.6

Antal per månad

Källa: Arbetsmiljöverket, egna beräkningar.

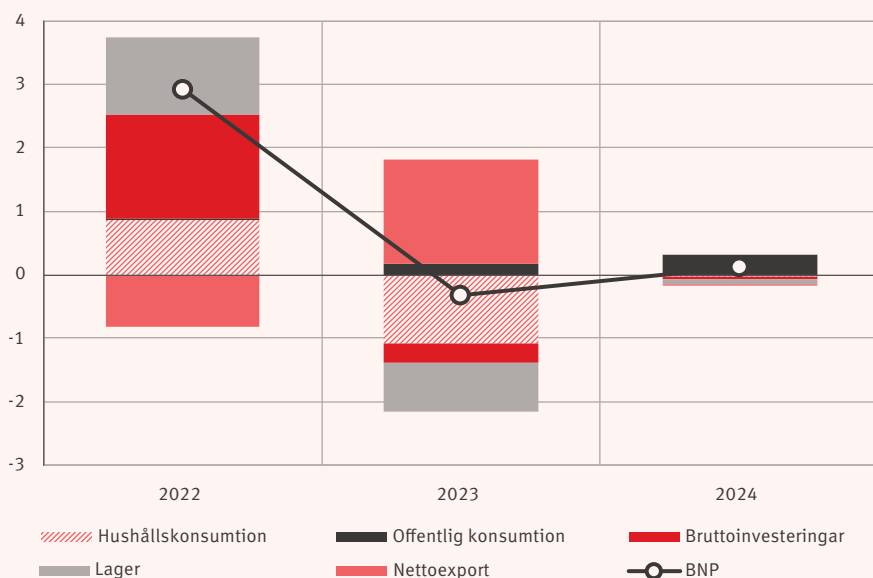
Försörjningsbalansen

Enligt prognosen kommer Sverige att uppvisa nolltillväxt 2023 och 2024. De starkaste negativa faktorerna för 2023 är hushållskonsumtionen och lagerinvesteringar. Nettoexporten väger upp på plussidan. Under 2024 kommer hushållskonsumtionen successivt att återhämta sig men för helåret blir utvecklingen ändå svag och inget av åren väger finanspolitiken upp för den minskade inhemska efterfrågan.

Komponenternas bidrag till BNP-tillväxten

Diagram 3.7

Procentenheter

Källa: SCB, egna beräkningar.

HUSHÅLLENS KONSUMTION

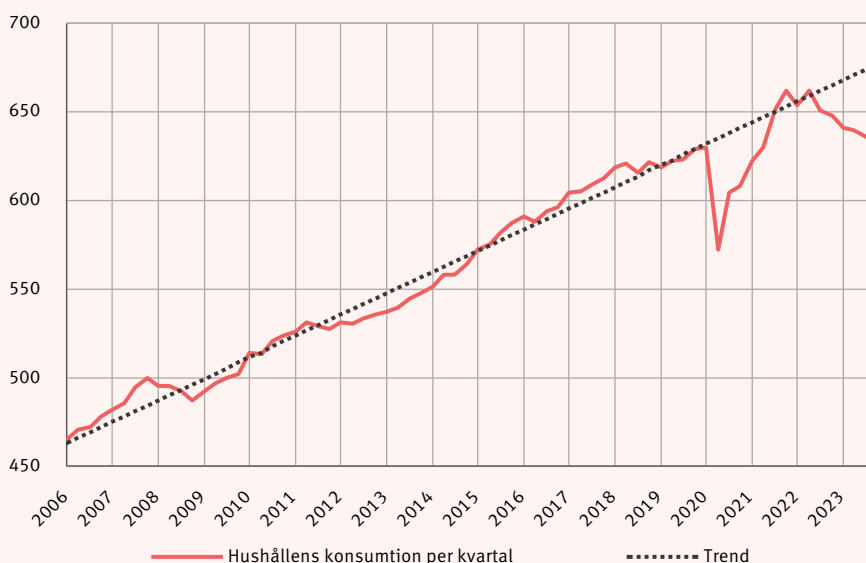
Hushållens konsumtion utgör det i särklass största sänket i svensk ekonomi 2023 och utvecklingen förväntas vara fortsatt svag under 2024, i reala termer. Före pandemin följde hushållens konsumtion en relativt förutsägbar trend. Åren under och efter pandemin, med sina utbudsbegränsningar på grund av nedstängningar och flaskhalsar, följt av återöppningar och efterfrågerekyler och ett kortvarigt återvändande till konsumtionens historiska tillväxttrend i slutet av 2021, har inneburit att konsumtionens utveckling varit ovanligt svår att förutse. Vi kan dock konstatera att merparten av 2022 och hela 2023 har inneburit en historiskt svag utveckling av den reala konsumtionen. 2023 års tredje kvartal var det femte på raken med fallande real konsumtion, vilket inte skett sedan 1990-talet. Inte ens under finanskrisen såg vi en sådan kraftig minskning.

Hushållens konsumtion utgör det i särklass största sänket i svensk ekonomi 2023 och utvecklingen förväntas vara fortsatt svag under 2024

Hushållens konsumtionsutgifter

Miljarder kronor per kvartal, säsongrensade fasta priser

Not: Den linjära trenden visar trenden mellan 2006–2020.

Källa: SCB samt egna beräkningar.

Vår bedömning är att hushållens reala konsumtion fortsätter minska under hela 2023 för att successivt öka under 2024 som en effekt av förväntade reallöneökningar under andra halvåret och en successiv stabilisering av räntekvoten. Även med en viss återhämtning kommer konsumtionen ha långt kvar till 2000-talets trend.

BRUTTOINVESTERINGAR

Under 2023 har bruttoinvesteringarna hämmats av höga räntor och haltande efterfrågan, där framförallt investeringar i bostäder minskat drastiskt. På uppsidan har vi kunnat se att detta kompenseras av investeringar i anläggningar, maskiner, inventarier och vapensystem, samt immateriella tillgångar. Trots nedgången överraskade ändå utvecklingen av bruttoinvesteringarna positivt under 2023 års andra och tredje kvartal. Makrotrender såsom klimatomställningen och upprustningen av försvaret väger sannolikt tyngre än ränteutvecklingen. Tillsammans med bostadsbyggandets tvärnit påverkas även investeringsbehoven i byggnära branscher som producerar insatsvaror och tjänster till bostadsbyggnationer. Detta innebär att de fasta bruttoinvesteringarna i vår prognos minskar något under 2024, om än inte lika negativt som övriga bedömare.

OFFENTLIG KONSUMTION

I vår prognos för offentlig konsumtion har vi utgått från regeringens prognos i höstbudgeten för 2023 och 2024, SKRs ekonomirapport från oktober 2023 samt vår bedömning av hur ekonomin kommer att utvecklas. Svensk arbetsmarknad har utvecklats starkare än förväntat och sysselsättningsutvecklingen har varit bättre än många bedömare förväntat sig. Det har stärkt kommunernas och regionernas skatteintäkter och minskat behovet av nedskärningar något. Samtidigt är kostnadstrycket framöver, med krav på extra stora avsättningar för pensioner 2023–2025, så pass högt att underskotten mestadels går till att täcka upp pensionsavsättningarna. Pensionsavsättning-

arna motsvarar inte någon real ekonomisk aktivitet och kommer inte heller att öka den faktiska konsumtionen, utan är enbart att betrakta som en prisökning för kommunsektorn. Sammantaget kommer det att leda till en något mer expansiv finanspolitik från offentlig sektor än tidigare bedömning, men fortsatt alltför svag för att påverka ekonomin i en nämnvärt positiv riktning.

NETTOEXPORT

Den svenska exporten fortsätter att utvecklas starkt i förhållande till den inhemska ekonomin under slutet av 2023. Importen kommer fortsatt vara ovanligt svag, som en kombinerad effekt av svag krona och svag inhemska efterfrågan.

Nettoexporten minskar under 2024 som ett resultat av att importen utvecklas starkare än under innevarande år. Detta kan delvis vara en effekt av att kronan troligtvis kommer att stärkas under kommande år, vilket gör importen billigare.

Arbetsmarknaden

Under det första halvåret i år gick det förhållandevis bra på arbetsmarknaden. Sysselsättningen steg trendmässigt. Antalet vakanser anmälda till Arbetsförmedlingen låg på ungefär samma nivåer som 2022 och betydligt högre än under perioden 2018 – 2021. Arbetskraften ökade dock ännu snabbare än sysselsättningen varför vi också såg en svag trendmässig uppgång i arbetslösheten.

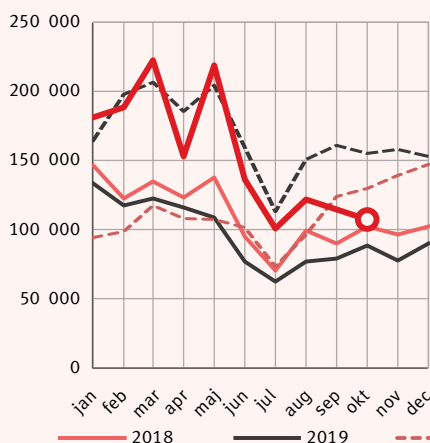
I åldrarna 20–64 år beror sysselsättningsökningen sedan sommaren 2022 uteslutande på att antalet sysselsatta invandrare har ökat. Det beror i sin tur delvis på att antalet utrikes födda 20–64-åringar i befolkningen ökar och antalet inrikes födda 20–64-åringar minskar. Men det beror också på att sysselsättningsgraden, efter pandemin, har ökat betydligt snabbare bland både utrikes födda kvinnor och män än bland inrikes födda kvinnor och män. (Se faktaruta.)

Arbetsmarknadsindikatorer

Diagram 3.9

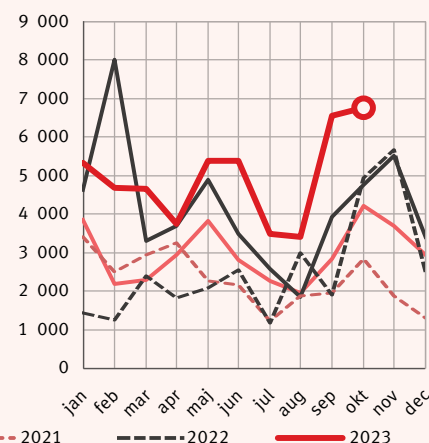
Lediga jobb

Antal nyanmälda platser

Varsel

Antal varslade

Not: Varselstatistiken exkluderar varslet februari 2023 som berodde på att en privat aktör inom assistans blev av med tillståndet. Företaget beviljades inhibition och efter vinst i domstol kunde verksamheterna fortsätta i samma regi.

Källa: Arbetsförmedlingen, egna beräkningar.

Störst ökning i antalet arbetslösa, från oktober 2022 till oktober 2023, syns i Byggnadsarbetarnas a-kassa,

Under det andra halvåret i år har det skett en tydlig försämring av arbetsmarknadsläget. Antalet sysselsatta har minskat trendmässigt. Antalet varsel ligger sedan i våras högre än de gjorde under ”de goda åren” 2018–2019 och antalet vakanser har minskat till en mer normal nivå än de har varit på sedan hösten 2021. Att arbetskraften samtidigt har fortsatt att öka trendmässigt betyder att arbetslöshetstrenden gått uppåt.

Förändringarna under det senaste året är mycket ojämnt spridda över a-kassorna. Störst ökning i antalet arbetslösa, från oktober 2022 till oktober 2023, syns i Byggnadsarbetarnas a-kassa, där ökningen var 32 procent, följt av GS a-kassa, som täcker skogs-, trä- och grafisk bransch, med en 25-procentig ökning. I Kommunalarbetarnas a-kassa, däremot, minskade samtidigt antalet arbetslösa med 2 procent. Totalt sett har det inte skett någon nämnvärd ökning av antal arbetslösa a-kassemedlemmar under den senaste 12-månadersperioden och mellan april och oktober är ökningen bara 2 procent. Det antyder att den 11-procentiga ökningen av antalet arbetslösa som ligger bakom arbetslöshetsuppgången mellan oktober 2022 och oktober 2023 i diagram 3.12 nedan inte främst består av a-kassemedlemmar, utan snarare av arbetslösa som ännu inte har fått en första fast förankring på arbetsmarknaden.

Nyckeltal arbetsmarknad

Tabell 3.2

	Nivå 2022	2022	2023p	2024p
Arbetskraften ¹	5 620	1,5	1,6	0,9
Sysselsatta ¹	5 199	3,0	1,3	-0,1
Sysselsättningsgrad ²		68,8	69,6	69,2
Arbetslöshet ³		7,5	7,7	8,5

¹ Tusental respektive procentuell förändring.

² Andel av befolkningen 15–74 år, procent.

³ Andel av arbetskraften 15–74 år, procent.

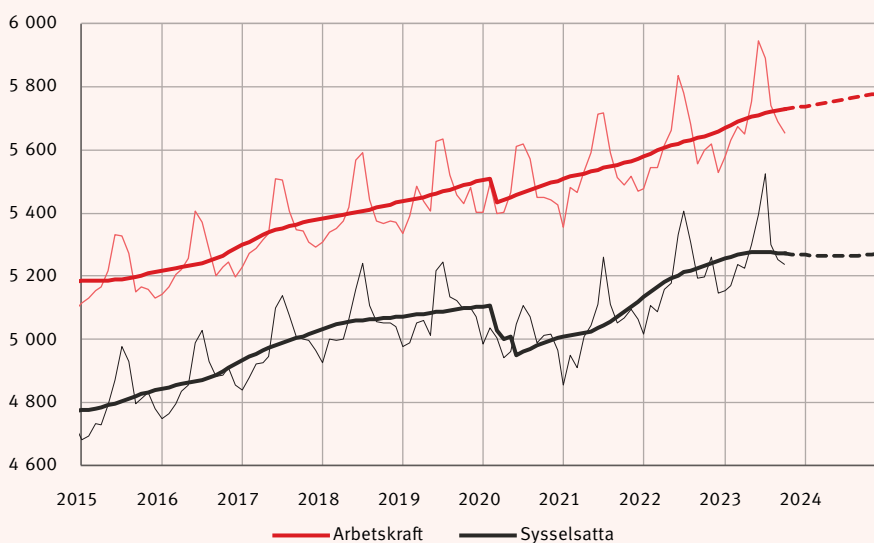
Källa: SCB, egna beräkningar.

Under årets två sista månader förväntar vi oss att antalet sysselsatta fortsätter att minska något, vilket innebär att antalet, i genomsnitt, i år kommer att ha ökat med 1,3 procent jämfört med förra året. Nästa år förväntas sysselsättningen minska med 0,1 procent. Vi har då räknat med en viss produktivitetsökning och håller öppet för att medelarbetstiden per sysselsatt kan komma att öka något om företagen väljer att minska sin arbetskraftsreserv (mindre så kallad ”labour hoarding”).

Sysselsättning och arbetskraft 15–74 år

Diagram 3.10

Originalvärden och trender, tusental

Källa: SCB (AKU).

I år förväntar vi oss att arbetskraften ökar med 88 000 personer, vilket innebär ett ökat arbetskraftsdeltagande. Nästa år räknar vi med att arbetskraften fortsätter att öka, men, på grund av det försämrade arbetsmarknadsläget, i långsammare takt än under senare år. I genomsnitt förväntas 49 000 personer fler i arbetskraften 2024 än 2023. Även detta förutsätter ett ökat arbetskraftsdeltagande.

Tillsammans ger detta en arbetslöshet som planar ut på 8,7 procent hösten 2024. Det innebär en arbetslöshet på 8,5 procent i genomsnitt under 2024.

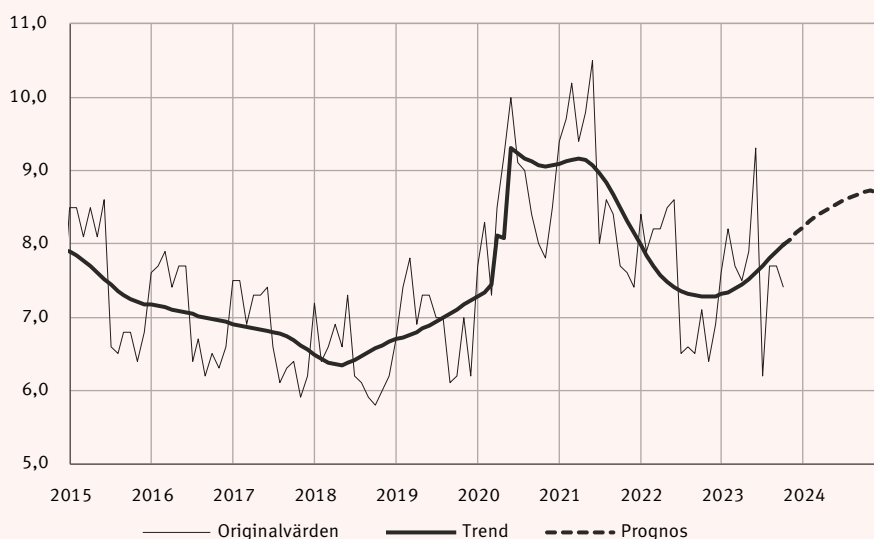
8,7%

Vid den nivå beräknas arbetslösheten plana ut under hösten 2024.

Arbetslöshet 15–74 år

Diagram 3.11

Procent

Källa: SCB (AKU), egna beräkningar.

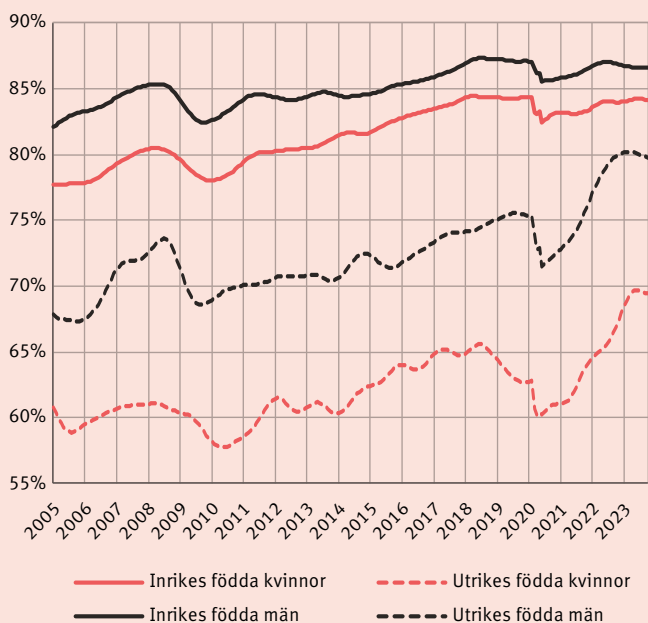
Kraftig ökning i sysselsättningen bland utrikes födda

Utvecklingen för utrikes födda på svensk arbetsmarknad har varit anmärkningsvärt stark sedan pandemin bland såväl kvinnor som män. Även om det fortsatt finns ett stort gap i sysselsättningsgrad mellan inrikes och utrikes födda har skillnaderna krympt snabbt på senare tid och är idag det minsta så långt statistiken går tillbaka.

Sysselsättningsgrad 20–64 år

Diagram 3.12

Andel av befolkningen

Källa: SCB (AKU), egna beräkningar.

Sysselsättningsgraden bland invandrare påverkas naturligtvis av efterfrågeläget. De senaste årens lägre flyktigmottagande gör att andelen utrikes födda med kort vistelsetid i Sverige minskar. Det innebär att fler har hunnit skaffa sig en bättre arbetsmarknadsförankring.

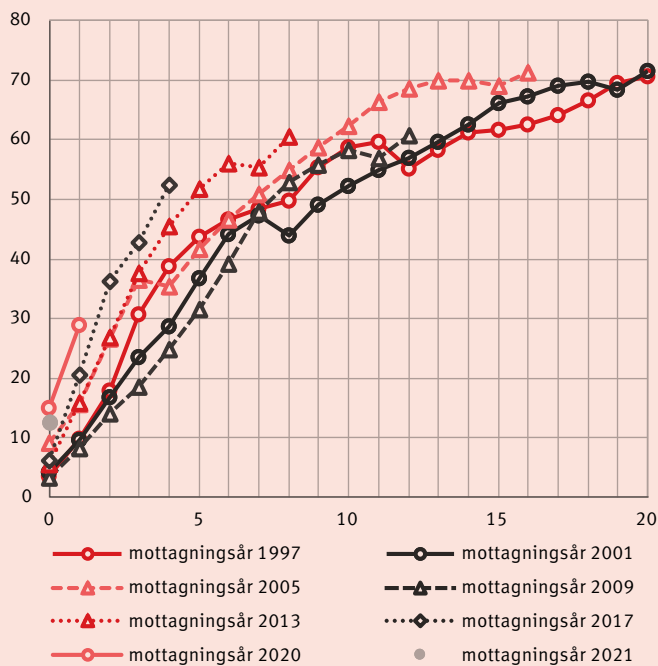
Tittar vi specifikt på gruppen flyktingar⁵ kan vi se att etableringstiderna generellt sett har minskat under senare år. För dem som togs emot i en kommun 2013 tog det 5 år innan mer än hälften arbetade. 53 procent av dem som togs emot 2017 arbetade efter 4 år.

Arbetsmarknadsläget har stor betydelse för etableringstiderna. Det ser vi exempelvis genom att finanskrisen blev ett tydligt avbräck i arbetsmarknads-etablering-

en för de flyktingar som fanns här då. Det tog 7 år innan de flyktingar som togs emot 2009 hade lika hög förvärvsfrekvens som de som togs emot 1997 eller 2001 hade efter lika många år i landet. De som togs emot 1997 hade de första åren en högre förvärvsfrekvens än vad de som kom 2001 hade efter lika många år i landet. Men efter att de efter 12 år drabbades av finanskrisen blev förvärvsfrekvensen lika hög eller lägre jämfört med motsvarande förvärvsfrekvens för dem som togs emot 2001.

Andel förvärvsarbetande kommunmottagna flyktingar och anhöriga

Diagram 3.13

Källa: SCB.

Bidragande orsaker till den stigande sysselsättningsgraden bland invandrare är alltså att de största flyktingkohorterna har varit längre tid i landet, att sysselsättningsgraden för flyktingar ökar med tiden i landet och att det övergripande mönstret är att flyktingar etablerar sig allt snabbare på arbetsmarknaden, givet hur länge de har bott här.

⁵ I populationen kommunmottagna flyktingar och anhöriga ingår folkbokförda personer, 20–64 år, som någon gång har varit kommunmottagna flyktingar. Kommunmottagna flyktingar avser flyktingar, skyddsbehövande eller personer som fått uppehållstillstånd på synnerligen ömmande omständigheter samt anhöriga till någon av dessa kategorier vilka har sökt uppehållstillstånd inom viss tid från det att anknytningen togs emot i en kommun. I beskrivningen ovan kallar vi hela denna grupp för flyktingar. Antalet förvärvsarbetande klassificeras sedan 2019 (i RAMS) efter utbetald lön i november.

Löner och vinster

Vårens avtalsrörelse resulterade i det högsta normerande märket för centralt avtalade löneökningar under hela industriavtalets historia sedan 1998. Avtalsvärdet är 7,4 procent på två år och är framtungt med högre löneökningar det första året jämfört med det andra året.⁶ Det motsvarar 3,7 procent per år i genomsnitt, att jämföra med märket på cirka 2,2 procent per år under de senaste avtalsrörelserna.

Nästa års avtalsrörelse omfattar cirka 1,1 miljoner anställda i framför allt kommuner och regioner. I upptakten inför denna avtalsrörelse tycks diskussionerna bland annat handla om de sifferlösa avtalens framtid. Drygt 80 procent av alla tjänstemän i offentlig sektor har sifferlösa avtal, alltså centrala avtal utan ett fastställt löneutrymme och där hela löneökningen bestäms lokalt. Tidigare har tjänstemannafacken ofta lyft fram dessa avtal som en medveten strategi för att försöka få högre löneökningar än märket. Strategin är troligen en av förklaringarna till varför de också, under en period, har haft högre löneökningar än märket. Men nu sker i stället det omvända. Löneökningarna i de sifferlösa avtalen ser ut att bli lägre än märket, vilket har föranlett kritik bland tjänstemän mot de sifferlösa avtalen. Sifferlösa avtal kan alltså vara en riskabel strategi.

Löneutvecklingen

Det nya märket bidrar till en högre löneökningstakt än tidigare. Sedan de nya avtalen började gälla från och med april har lönerna i hela ekonomin preliminärt ökat med cirka 4 procent. Senast lönerna ökade så mycket var under 2008 och dessförinnan 2002. Samtidigt som de centrala avtalen är högre än tidigare så indikerar den preliminära statistiken att löneglidningen är mindre än tidigare. Att löneglidningen, om den preliminära statistiken stämmer, är så begränsad kan bero på att årets märke för de centrala avtalen tar stora delar av det totala löneutrymmet i anspråk. Om så är fallet återstår att se. En bidragande förklaring kan vara att de sifferlösa av-

⁶ I avtalsvärdet ingår avsättningar till deltidspension/flexpension. Under det första året innehåller avtalet en särskild höjning av avtalens lägsta löner. För LO-förbunden innehåller avtalet, under det andra året, även en låglönesatsning på motsvarande sätt som i tidigare avtalsrörelser. De arbetstagare som har löner under 28 211 kronor räknas som om de har 28 211 kronor i lön, vilket alltså betyder att de samlar in mer till avtalsområdenas samlade lönepott än de annars skulle ha gjort. Det är sedan upp till parterna hur potten ska fördelas på respektive avtalsområde och arbetsplats.

Vårens avtalsrörelse resulterade i det högsta normerande märket för centralt avtalade löneökningar under hela industriavtalets historia sedan 1998

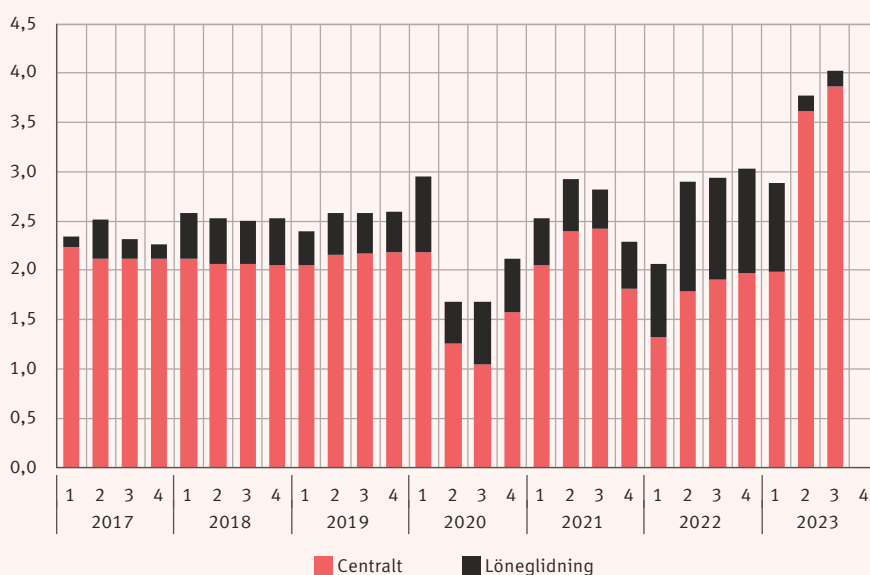
talen tycks vara lägre än tidigare, vilket troligen dämpar löneglidningen.⁷

Under pandemiåren har löneglidningen, i likhet med åren före finanskrisen, spelat en större roll för de totala löneökningarna än under åren dessförinnan. I fjol var löneglidningen, alltså löneökningen utöver de centrala avtalen, hela 1,0 procent. Det är mer än dubbelt så mycket som genomsnittet de senaste 12 åren. Senast löneglidningen översteg 1,0 procent var i början av 2000-talet.

Löneutvecklingen i hela ekonomin kvartal 1 2017 – kvartal 3 2023

Diagram 4.1.

Procent

Not: Statistiken för 2023 är preliminär.

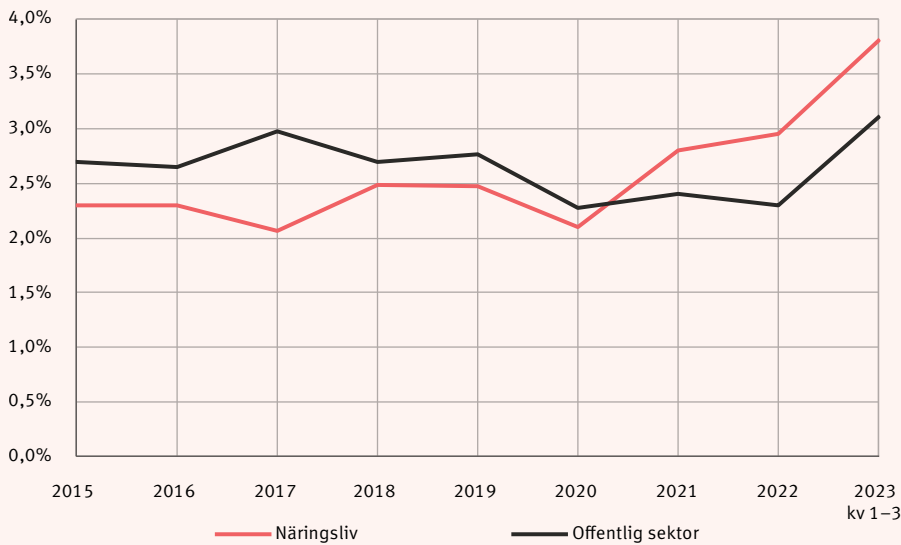
Källa: Medlingsinstitutet (konjunkturlönestatistiken), egna beräkningar.

Mellan 2015 och 2020 var löneökningarna något högre i offentlig sektor än i näringslivet. Därefter har förhållandena varit de omvända. I fjol var det de kommunalt anställda som hade något lägre löneökningstakt jämfört med övriga delar av offentlig sektor. Skillnaden förklaras också av att fjolårets löneglidning i näringslivet (1,3 procent) var betydligt högre än i offentlig sektor (0,4 procent). Under de tre första kvartalen 2023 indikerar preliminär statistik att näringslivets löner fortsätter att öka snabbare än i offentlig sektor. Det bör dock understrykas att statistiken för offentlig sektor är ovanligt osäker då många anställda i kommuner och regioner ännu inte har fått retroaktiv lön från vårens lönerevisioner.

⁷ Medlingsinstitutet beräknar löneglidningen för sifferlösa avtal genom att dra bort märket från de totala löneökningarna. Den restpost som då återstår kan betraktas som löneglidning.

Löneutvecklingen i näringslivet och offentlig sektor 2015–2023 kv 1–3

Procent

Not: Statistiken för 2023 är preliminär.

Källa: Medlingsinstitutet (konjunkturlönestatistiken).

Under de senaste sju åren har löneskillnaderna mellan arbetare och tjänstemän ökat påtagligt.⁸ Detta förklaras bland annat av högre löneglidning bland tjänstemän, inte minst i offentlig sektor där många har sifferlösa avtal, och särskilda satsningar på utpekade tjänstemannayrken som exempelvis lärarlönelyftet. Resultatet är att arbetarnas medellön som andel av tjänstemännens medellön har fallit till 65 procent. Det är troligen det största lönegapet mellan arbetare och tjänstemän sedan 1930-talet.

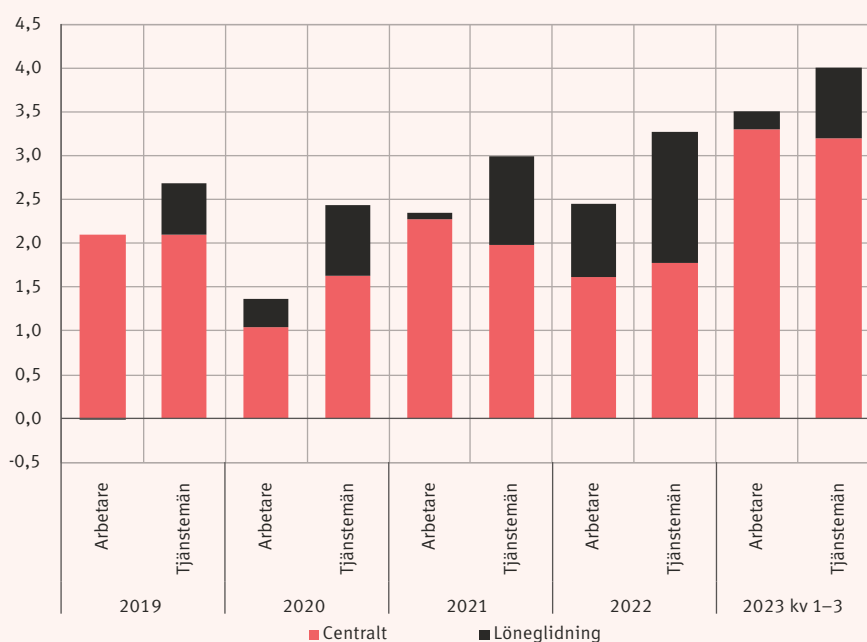
I privat sektor, där konjunkturlönestatistiken gör det möjligt att dela upp löneökningarna i centrala avtal och löneglidning, är det tydligt att det är just löneglidningen som bidrar till ökade löneskillnader mellan arbetare och tjänstemän. Mellan 2017 och 2022 utgjorde arbetarnas löneglidning i privat sektor endast 10 procent av de totala löneökningarna, att jämföra med 29 procent för tjänstemännen. Inte minst under pandemiåren 2021 och 2022 hade tjänstemännen en påtaglig löneglidning på 1,0 respektive 1,5 procent.

⁸ LO (2023), *Lönerapport år 2023*. Observera att detta bygger på lönestrukturstatistiken för hela ekonomin.

Löneutvecklingen för arbetare och tjänstemän i näringslivet

Diagram 4.3.

Procent

Not: Statistiken för 2023 är preliminär.

Källa: Medlingsinstitutet (konjunkturlönestatistiken).

Den preliminära statistiken tyder på att tjänstemännen i privat sektor har högre löneökningar än arbetare även under de tre första kvartalen i år. Men det första kvartalet tillhör den förra avtalsperioden. Under det andra och tredje kvartalet med det nya högre märket finns indikationer på att skillnaderna mellan arbetare och tjänstemän är något mindre än tidigare, men det är möjligen för tidigt för att dra några större slutsatser.

Prognos

De nya avtalen började gälla från och med april och framåt. Det betyder att det första kvartalet 2023 ingick i föregående avtalsperiod med lägre löneökningar. Från och med april 2024 blir det nya märket för centrala avtal lägre än i år, 3,3 procent jämfört med 4,1 procent, vilket alltså kommer att resultera i en något lägre löneökningstakt. Men trots en viss nedtrappning kommer nästa års löneökningstakt vara högre än genomsnittet under föregående avtalsrörelser (mellan 2010 och 2022 ökade lönerna i snitt med 2,5 procent per år).

Löneprognos enligt konjunkturlönestatistiken

Tabell 4.1

Procent

	2021	2022	2023	2024
Näringsliv	2,8	2,9	4,0	3,8
Offentlig sektor	2,4	2,3	3,5	3,3
Hela ekonomin	2,6	2,7	3,9	3,5

Källa: Medlingsinstitutet (konjunkturlönestatistiken) och egna beräkningar.

Reallöner

Den stigande inflationen resulterade i att reallönerna på månadsbasis började minska i november 2021 och nådde sin botten i december 2022. Därefter har reallöneminskningarna successivt avtagit under 2023.

I år bedöms reallönerna, baserat på våra prognoser för nominella löneökningar och KPI, sjunka med 4,7 procent på årsbasis. I takt med att inflationen dämpas och lönerna stiger snabbare kommer köpkraften successivt förbättras. Vi bedömer därför att reallönerna åter kommer att öka ungefär från och med halvårsskiftet 2024. Men på helårsbasis sjunker reallönerna nästa år med 0,2 procent.

Om ökade räntekostnader räknas bort från KPI-inflationen började reallönerna att växa redan under hösten 2023.

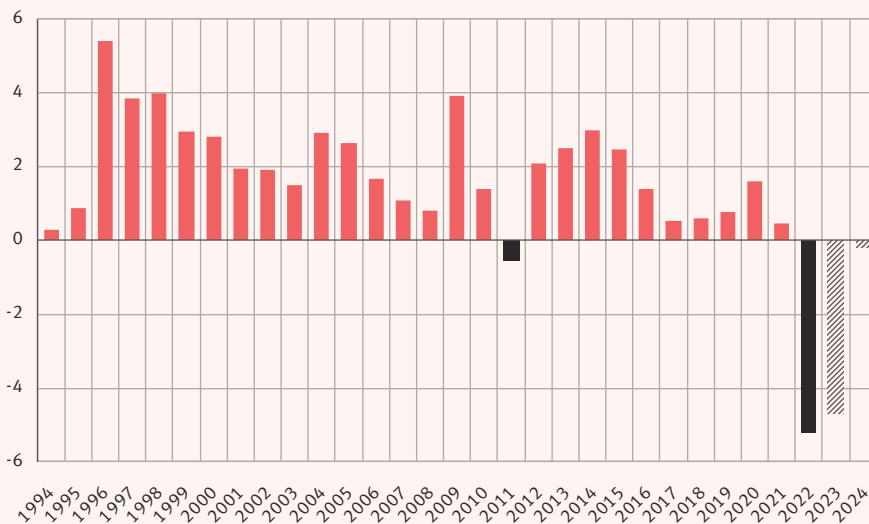

Vi bedömer därför att reallönerna åter kommer att öka ungefär från och med halvårsskiftet 2024

Reallöneutvecklingen 1994 – 2022 samt prognos för 2023 och 2024

Diagram 4.4

Procent

Källa: Medlingsinstitutet och egna beräkningar.

Fjölåret blev ett dystert rekordår för reallönerna som föll med hela 5,2 procent. Det är det största tappet som har uppmätts i Medlingsinstitutets statistik som börjar 1960. De två tidigare bottennoteringarna var 1991 då reallönerna minskade med 3,4 procent och 1980 då de föll med 3,7 procent.

Lägre nominella löneökningar för arbetare gör att deras reallöner har minskat mer än tjänstemännens. För arbetarna i näringslivet minskade reallönerna i fjol med 5,9 procent och för tjänstemännen med 5,1 procent.

Omvärlden

För närvarande är löneökningstakten högre i omvärlden än i Sverige.⁹ Det gäller såväl i euroområdet, som i Storbritannien och USA. Under pandemiåret 2021 dämpades däremot lönerna mer i euroområdet än i Sverige, så sammantaget är skillnaderna inte så stora mellan Sverige och euroområdet.

Det är framför allt sedan det fjärde kvartalet 2022 som lönerna i euroområdet har ökat påtagligt snabbare än i Sverige.¹⁰ Detta beror på flera faktorer. För det första har de lagstadgade minimilönerna höjts kraftigt och

⁹ Se Medlingsinstitutet (2023), *Löneläget oktober 2023*.

¹⁰ Se Medlingsinstitutet (2023), *Löneläget oktober 2023*.

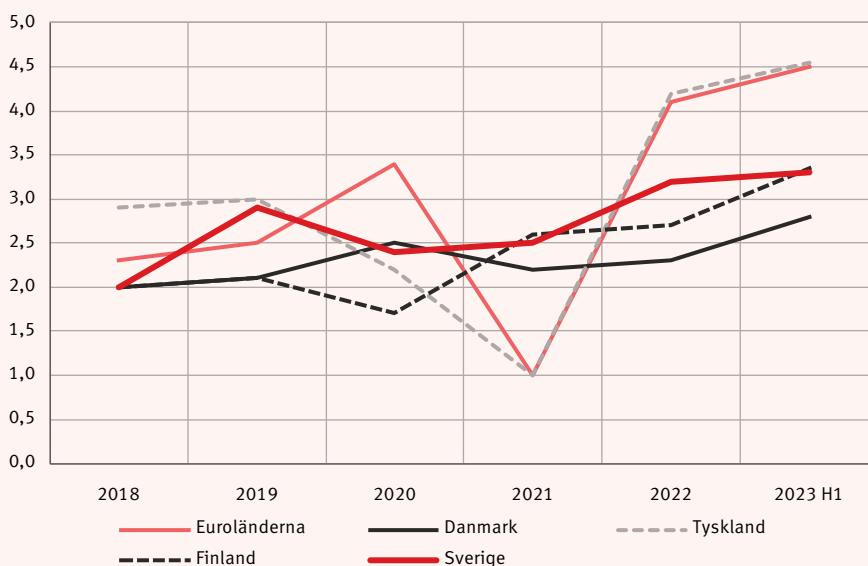

För närvarande är löneökningstakten högre i omvärlden än i Sverige

betydligt mer än andra löner i euroområdet (se tabell nedan). Ett skäl till detta är att minimilönerna tidigare halkat efter andra löner. För det andra har euroområdets svaga löneutveckling under pandemiåren därefter föranlett kraftigare löneökningar. För det tredje ökar lönerna i euroområdets servicesektor betydligt snabbare än tidigare, inte minst på grund av hög efterfrågan och stora rekryteringsvårigheter i efterdyningarna av pandemin, samt att relativt många har minimilöner i dessa branscher jämfört med exempelvis inom industrin. I Sverige följer däremot löneutvecklingen i de olika branscherna varandra ganska väl.

Löneökningar i näringslivet 2018–2022 samt första halvåret 2023

Diagram 4.5

Not: Statistiken för första halvåret 2023 är preliminär.

Källa: Eurostat (Wages and salaries).

Däremot fortsätter de svenska och tyska industrilönerna att öka i ungefär samma takt. I juni började det nya och högre löneavtalet i tysk industri att gälla. Men även i Sverige leder det högre märket till högre löneökningar inom industrin.

Den högre löneökningstakten i omvärlden beror alltså delvis på tillfälliga faktorer. Men de avtalade löneökningarna är högre än tidigare i många länder, inklusive Tyskland, och indikerar att löneökningstakten troligen kommer att vara förhållandevis hög även framöver.

I många europeiska länder har de lagstadgade minimilönerna höjts kraftigt under de senaste åren. I tabellen nedan visas de EU-länder som har högst minimilöner (i euro). Det bör dock nämnas att flera östeuropeiska länder har höjt sina minimilöner ännu kraftigare, men där är nivån fortfarande klart lägre. I detta sammanhang bör det även nämnas att höjda lagstadgade minimilöner ofta leder till att de kollektivavtalade lägstalönerna pressas upp för att de fortsatt ska vara något högre än de lagstadgade.

Lagstadgade minimilöner i utvalda länder 2019 respektive 2023

Tabell 4.2

Månadslön i euro samt procentuell löneökning

Land	2019	2023	Löneökning
Luxemburg	2 090	2 508	16,7%
Tyskland	1 561	1 997	21,8%
Belgien	1 594	1 995	18,5%
Nederländerna	1 636	1 995	18,0%
Irland	1 656	1 909	13,3%
Frankrike	1 521	1 747	12,9%

Not: Månadslönerna avser andra halvåret respektive år.

Källa: Eurostat.

I Sverige regleras de lägsta lönerna i kollektivavtal och inte i lag. Av totalt cirka 650 kollektivavtal innehåller drygt 250 avtal specificerade nivåer för lägsta löner. Dessa avtal kan dessutom innehålla olika nivåer beroende på ålder, utbildning och yrkeserfarenhet. Detta gör det svårt att jämföra svenska lägsta löner med andra länders lagstadgade minimilöner.

Vi har valt ut fyra stora avtal i fyra LO-förbund som har många anställda på avtalets lägsta lön. I år är den avtalade lägsta månadslönen 22 200 kronor inom Kommunal (vård och omsorg), 24 200 kronor inom Hotell- och restaurangfacket (Gröna riksavtalet), 24 300 kronor inom Handels (Detaljhandelsavtalet) samt 26 000 kronor inom Fastighets (Serviceentreprenadavtalet).¹¹ Vid en internationell jämförelse tillkommer dessutom problematiken kring en fluktuerande växelkurs. I skrivande stund motsvarar Tysklands, Belgiens och Nederländernas minimilöner (alla cirka 2 000 euro enligt tabellen ovan) cirka 21 300 svenska kronor.

Vinster

Näringslivets vinstandel (den del av förädlingsvärdet som går till kapitalägarna) har stigit märkbart under de senaste tre åren och var 2022 på en historiskt hög nivå. Spegelbilden av en hög vinstandel är en ovanligt låg löneandel (den resterande del som går till löntagarna). Vinstandelen har stigit även i andra länder.¹²

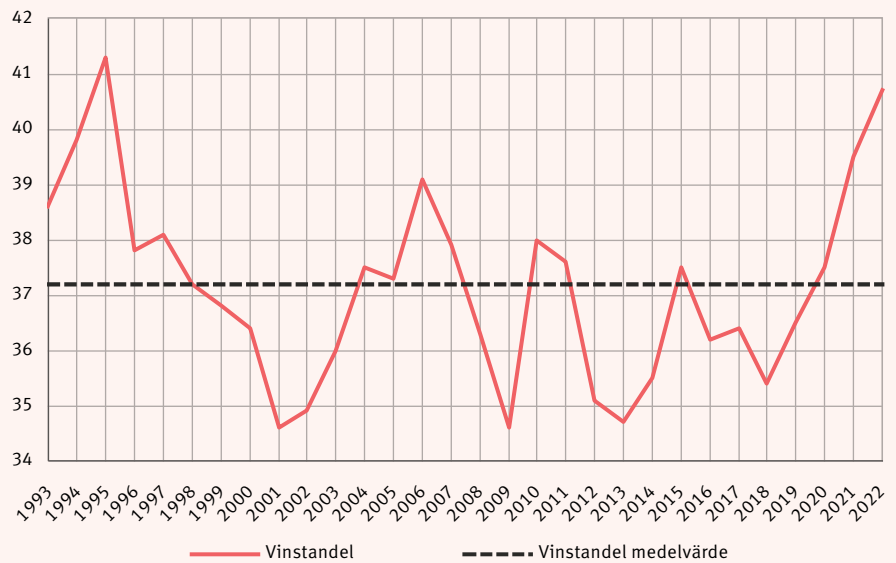
Den höga svenska vinstandelen förklaras till stor del av att vinstandelen inom industrin har ökat kraftigt. Detta beror dels på den globala prisuppgången, dels på den försvagade svenska kronan. Men vinstandelen har stigit även i andra branscher inom näringslivet, om än inte lika mycket. En delförklaring till detta är troligen prolongeringen av löneavtalen under pandemiåret 2020, något som resulterade i lägre löneökningar än normalt. Vår bedömning är att vinstandelen förvisso kommer att falla tillbaka något, bland annat på grund av högre löneökningar, men att den fortfarande kommer ligga över sitt historiska genomsnitt under 2024.

¹¹ Observera att dessa avtals lägsta löner kan variera beroende på ålder, utbildning och yrkeserfarenhet.

¹² Medlingsinstitutet (2023), *Löneläget oktober 2023*.

Vinstandelen i näringslivet 1993–2022

Justerad vinstandel, exkl. små- och fritidshus, procent av förädlingsvärdet

Källa: Konjunkturinstitutet.

”

Däremot finns tecken på en vinst-prisspiral där företag passar på att höja sina priser mer än vad deras kostnader har stigit

En högre vinstandel innebär att det finns ett ökat löneutrymme som inte hotar att spä på inflationen, givet att företagen väljer att minska sina vinster snarare än att vältra över ökade lönekostnader på konsumenterna via höjda priser. Detta kräver i sin tur väl fungerande marknader utan för stora monopolinslag. Den höga vinstandelen är ett av skälen till varför de samordnade LO-förbunden ställde det högsta lönekravet på 25 år inför årets avtalsrörelse.

Om det fanns en oro för att svenska fackföreningar skulle bidra till en pris-lönespiral i likhet med under 1970- och 1980-talen så har den oron nu visat sig obefogad. I detta perspektiv har vår centraliserade och samordnade lönebildningsmodell fungerat och parterna har visat ansvarstagande. Däremot finns tecken på en vinst-prisspiral där företag passar på att höja sina priser mer än vad deras kostnader har stigit. Internationellt, men även i viss mån i Sverige, har diskussionen om företagens förändrade prissättningsbeteende, monopolmarknader och vinstdriven inflation tagit fart bland ekonomer, centralbanker och internationella organisationer.¹³

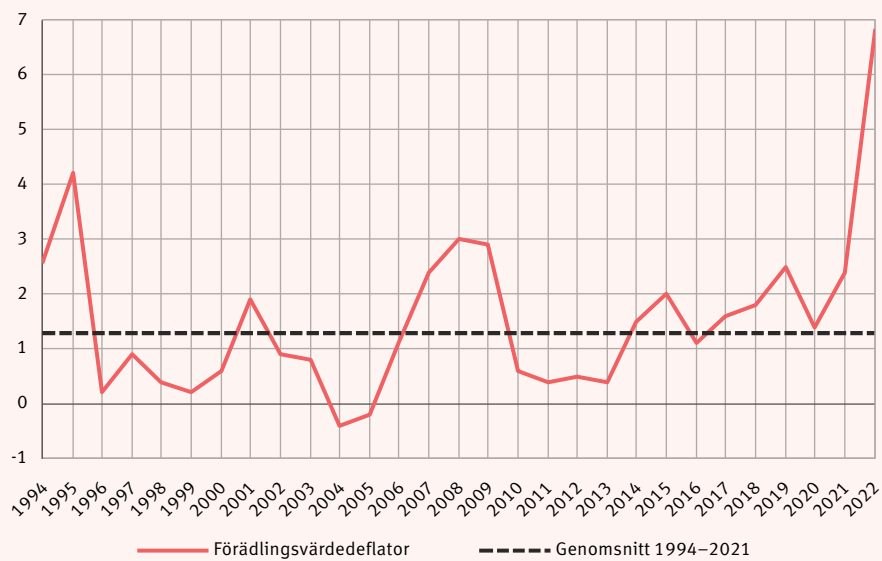
En tydlig indikation på att företagen har höjt priserna mer än ”nödvändigt” är att näringslivets så kallade förädlingsvärdedeflator snabbt ökade till rekordnivåer under 2021 och 2022. Förädlingsvärdedeflators visar prisutvecklingen på det mervärde som företagen skapar (skillnaden mellan företagets försäljningspris och deras insatspris). En stigande förädlingsvärdedeflator visar alltså att företagets försäljningsintäkter har ökat snabbare än deras kostnader.

¹³ Se bl a Isabella Weber i Social Europe 2023-07-18, *“Taking aim at Seller’s Inflation”*.

Näringslivets förädlingsvärdedeflator 1994–2022

Diagram 4.6

Implicitprisindex, procentuell förändring

Källa: Konjunkturinstitutet och egna beräkningar.

Ekonomisk politik

Stabiliseringspolitisk bedömning

Den svenska ekonomiska utvecklingen är mycket svag. Sedan sista kvartalet 2021 har ekonomin stagnerat och vi är på väg mot tre år utan tillväxt. Trots den svaga utvecklingen har arbetsmarknaden stått emot längre än väntat. Nu försämras dock läget tydligt med stigande arbetslöshet och avstannad sysselsättningstillväxt. Lågkonjunkturer är här.

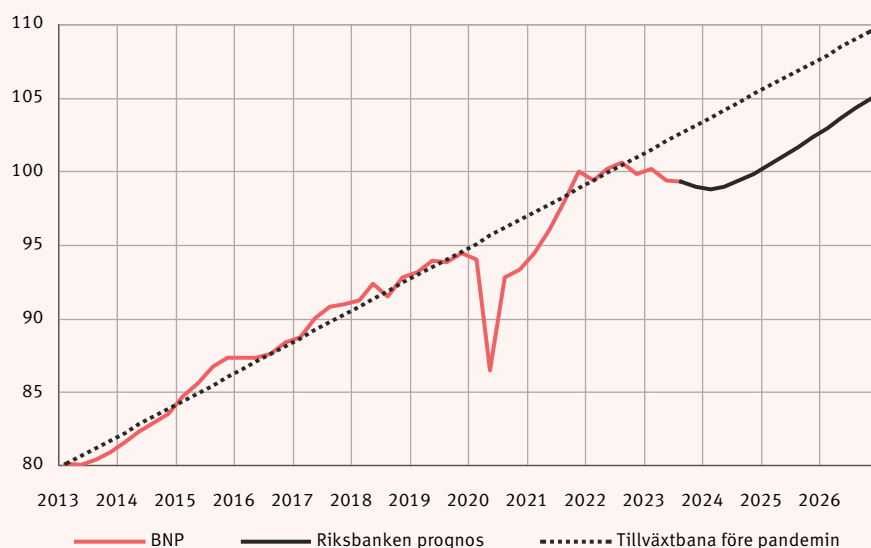

Den höga inflationen har av många misstagits för en produkt av ett högt efterfrågetryck i svensk ekonomi

BNP, säsongrensad i fasta priser

Diagram 5.1

Index 100 = 2021 Kvartal 4

NOT: "Tillväxtbana före pandemin" beräknad på perioden 2013Q1–2019Q4.

Källa: SCB, Riksbanken samt egna beräkningar.

Den höga inflationen har av många misstagits för en produkt av ett högt efterfrågetryck i svensk ekonomi men inflationen är framför allt ett internationellt fenomen. Till stor del observerar vi efterdyningarna av pande-

min där snabba ändringar i konsumentbeteenden ledde till tillfälligt stark efterfrågan i mycket specifika sektorer globalt, samtidigt som smittspridning och restriktioner förhindrade att produktionen mötte detta skifte i efterfrågan. Rysslands invasionskrig i Ukraina och den efterföljande energikrisen i Europa har varit än mer inflationsdrivande. Som signal om efterfrågeläget i ekonomin är alltså prisutvecklingen haltande.

I kölvattnet av den höga inflationen har den ekonomiska politiken stramats åt. Detta har bidragit till att föra Sverige in i den pågående lågkonjunkturen. Till följd av felaktiga avvägningar av Riksbanken, som överskattar sin möjlighet att påverka en utbudsdriven inflation samt underskattar den svenska räntekänsligheten och lönebildningsmodellens betydelse som ankare för den långsiktiga inhemska inflationsutvecklingen, har räntan höjts allt för mycket. Nu behöver såväl penning- som finanspolitik stötta den ekonomiska utvecklingen för att föra den svenska ekonomin ut ur lågkonjunkturen.

En onödigt stram penningpolitik

Den höga inflationen har slagit hårt mot LO-förbundens medlemmar som generellt sett har mindre ekonomiska marginaler än andra löntagare. När kostnaderna har stigit snabbare än lönerna uppger allt fler att de har svårt att klara större engångsutgifter. Att bekämpa inflationen är därför viktigt.

All inflation kan dock inte bekämpas på samma sätt. I den ekonomiska litteraturen skiljer man på efterfrågedriven och utbudsdriven inflation där det rekommenderade sättet att hantera en inflationsimpuls ser väldigt olika ut beroende på vilken typ av inflation som observeras (se fördjupningsruta, *Optimal penningpolitik vid utbuds- och efterfrågedriven inflation*).

Den svenska inflationen är till stor del utbudsdriven medan den del av inflationen som drivs av en alltför stark efterfrågan blivit allt mindre.

Fördjupning: Optimal penningpolitik vid utbuds- eller efterfrågedriven inflation

Penningpolitik innebär i korthet att en centralbank använder styrräntan för att öka eller minska den ekonomiska aktiviteten i samhället i syfte att påverka prisbildningen. En viktig kanal för hur penningpolitiken påverkar den ekonomiska aktiviteten går via hushållen. När räntan höjs stiger hushållens räntekostnader vilket tränger undan annan konsumtion. När hushållen tvingas hålla hårdare i pengarna får företagen svårare att höja sina priser.

En grundläggande förutsättning för att en åtstramande penningpolitik ska skapa samhällsekonomiska nytta är att den har god påverkan på prisbildningen. Optimal penningpolitik kan formuleras som att den strävar efter att väga nyttan av prisstabilitet mot de samhällsekonomiska kostnader som orsakas av en höjd ränta. En penningpolitisk åtstramning som inte påverkar prisbildningen innebär därmed samhällsekonomiska kostnader utan att skapa större nyttor.

Ny forskning visar att en centralbank som söker att bedriva optimal penningpolitik, det vill säga skapa prisstabilitet till lägsta möjliga realekonomisk skada, bör göra skillnad på utbuds- och efterfrågedriven inflation.

Anta att priserna stiger och överträffar centralbankens inflationsmål. Om det beror på för hög efterfrågan har centralbanken goda förutsättningar att bromsa inflationen genom att höja räntan och på så sätt minska inflationstrycket. Men om en ekonomi drabbas av externt orsakade prischocker skapas utbudsdriven inflation. En centralbanks möjlighet att påverka utbudsdriven inflation genom att dämpa efterfrågan är betydligt mer osäker. Till exempel kan stigande globala energipriser till följd av krig och sanktioner i allt väsentligt inte påverkas av efterfrågeläget i en liten ekonomi som den svenska.

HUR VET VI OM INFLATIONEN ÄR UTBUDS- ELLER EFTERFRÅGEDRIVEN?

En metod för att skilja på utbuds- och efterfrågedriven inflation är att undersöka hur hushållens konsumtionsbeteenden påverkas av olika former av prischocker. Metoden utvecklades av Shapiro (2022) och har sedan utvecklats vidare i en komparativ IMF-rapport av Firat och Hao (2023). Firat och Hao visar att metoden ger rimliga svar i en analys av historiska utbuds- och efter-

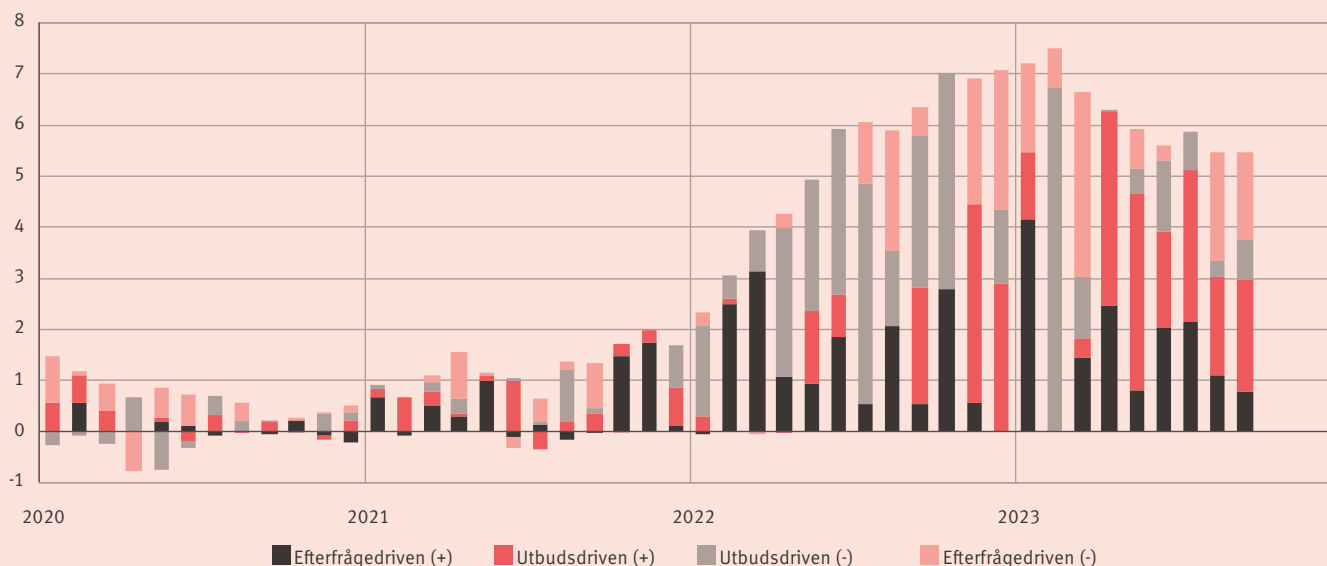
frågechocker. De visar också att vid energidriven utbudschocker kan det ta upp till tre år innan prisimpulsen får full verkan på prisbildningen i övrigt samt att åtstramande penningpolitik har relativt liten påverkan på prisbildningen vid utbudsdriven inflation, men en relativt stor påverkan vid efterfrågedriven sådan.

I diagram 5.2 kan vi följa hur den svenska underliggande inflationen (KPIF-XE) delas upp i utbuds- respektive efterfrågedriven inflation med samma metod. Positiv efterfrågedriven inflation innebär att kvantiteten och prisökningen på en tjänst eller vara stiger samtidigt. Det är den här typen av inflation som typiskt sett kan dämpas med åtstramande penningpolitik (höjda räntor). Negativ efterfrågedriven inflation innebär att priser och kvantiteter rör sig trendmässigt nedåt (se metodbeskrivning). Det kan vara en effekt av tidigare åtstramande penningpolitik eller andra faktorer som gör att hushållens efterfrågan minskar. Negativ utbudsdriven inflation innebär att priserna ökar samtidigt som konsumerade kvantiteter minskar. Firat och Hao visar att detta är vanligt efter energiprischocker. Positivt utbudsdriven inflation innebär att priserna pekar trendmässigt nedåt medan kvantiteterna ökar. Detta kan ske efter tillfälliga utbudsstörningar som lättar.

De två prisdrivande komponenterna representerar positivt efterfrågedriven (svart stapel) och negativt utbudsdriven inflation (grå stapel). Ser vi till den inledande prischocken bestod merparten av negativt utbudsdriven inflation. Under 2023 klassas merparten av KPIF-XE inflationen däremot som positivt utbudsdriven – vilket tyder på att utbudschocken ebbar ut. Mindre än en fjärdedel av inflationen kan klassas som positivt efterfrågedriven. Dessa data, tillsammans med Firat och Haos skattningar över ett urval av EU-länder, kan tolkas som att vi befinner oss i slutet av en större utbudschock. Prisökningarna går trendmässigt nedåt, även om det kan ta ytterligare tid för prisbildningen att återfå sin tidigare stabilitet. Resultaten pekar dock på att den åtstramande penningpolitiken har en relativt svag påverkan på denna återgång. Om så är fallet orsakar penningpolitiken stora samhällsekonomiska skador utan att bidra till större nyttor i form av låg och stabil inflation.

KPIF-XE inflationen uppdelad i utbuds- och efterfrågedrivna komponenter

Bidrag till årstakten, procent

Källa: Egna beräkningar, SCB Omsättning inom tjänstesektorn – hushållens konsumtion.

METODBESKRIVNING

Våra beräkningar utgår från Shapiros (2022) samt Firats och Haos (2023) metod som appliceras på SCBs månatliga hushållskonsumtionsindex för nio COICOP-grupper. Utgångspunkten är att studera hur separata 12-månaders (log) VAR-modeller för priser (deflatorn) och konsumerade kvantiteter (reala konsumtionen) utvecklas över tid genom att studera de två regressionsmodellernas residualer. Beräkningarna utgår från egna säsongrensningar (X-13ARIMA-SEATS). En negativ residual innebär att det aktuella utfallet ”pressar” modellens estimat nedåt, medan en positiv residual ”pressar” den uppåt.

Resultaten tolkas enligt Shapiros (2022) indelning; om residualerna i ett månadsutfall är positiva (negativa) för både pris- och kvantitetsregressionerna antas

inflationen vara positivt (negativt) efterfrågedriven; om residualen för prisregressionen är positiv (negativ) och negativ (positiv) för kvantitetsregressionen, indikerar det att inflationen är negativt (positivt) utbudsdriven.

KÄLLOR:

Cho och Oh (2023). The source of uncertainty and optimal monetary policy. *Economics Letters*, 227, 111131.

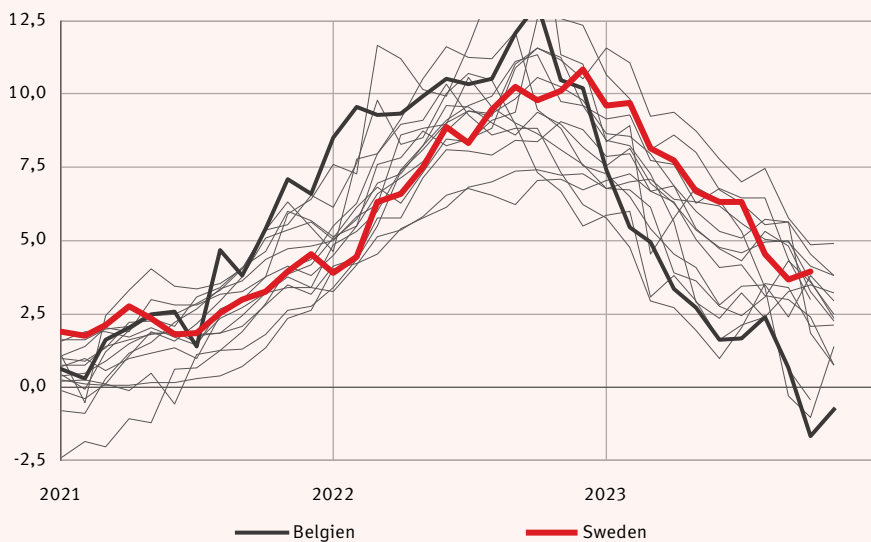
Firat och Hao (2023). Demand vs. Supply Decomposition of Inflation: Cross-Country Evidence with Applications. IMF Working Paper.

Shapiro (2022). Decomposing Supply and Demand Driven Inflation. San Francisco Federal Reserve Working Paper.

Att inflationsutvecklingen drivs av internationella faktorer framstår också som uppenbart när man tittar på den europeiska utvecklingen. Även om det finns skillnader mellan enskilda länder är det övergripande mönstret likformigt bland jämförbara länder i västra Europa.

Diagram 5.3

Inflationen (HIKP) i västeuropeiska länder
Procent

NOT: Inkluderade länder är Belgien, Cypern, Danmark, Finland, Frankrike, Grekland, Irland, Italien, Luxemburg, Malta, Nederländerna, Portugal, Spanien, Tyskland, Österrike.

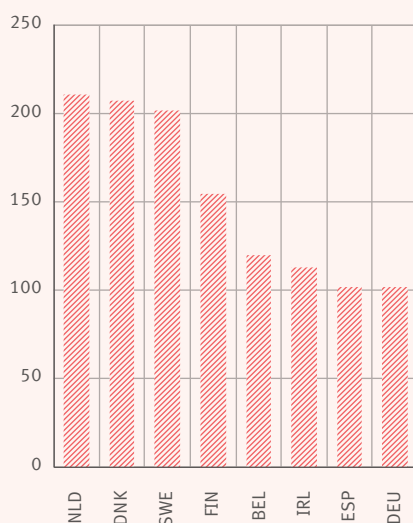
Källa: Eurostat.

Om man, som Riksbanken, vill förklara den dämpade inflationen med penningpolitiska åtstramningar måste man kunna förklara varför utfallet är så likartat trots de stora skillnaderna i ländernas räntekänslighet. Skuldsättningsgraden är väsentligt högre i Sverige än i många andra länder, och bindningstiderna på den utestående skulden skiljer sig därtill kraftigt. I exempelvis Belgien är mer än 80 procent av hushållens lån bundna på mer än 10 år. Hushållen där har alltså knappt märkt av att räntan har höjts. Den bristande kopplingen mellan räntekänslighet och inflationsutfall lägger ett stort förklaringsansvar i knäet på den som vill ge den strama penningpolitiken äran för den fallande inflationen.

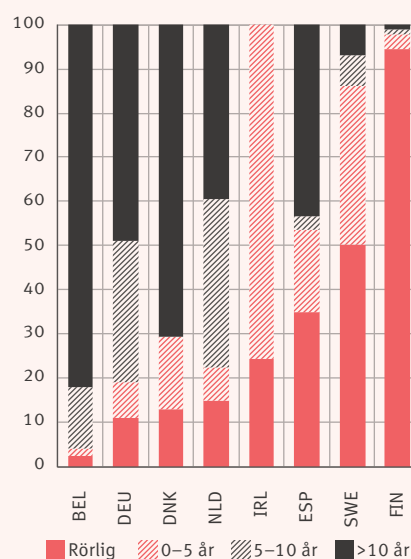
Räntekänslighet

Diagram 5.4

Hushållens skuldsättning Andel av disponibel inkomst

Bindningstider för bolån Andel av skuldstock

NOT: Länder utvalda baserat på tillgänglig data.

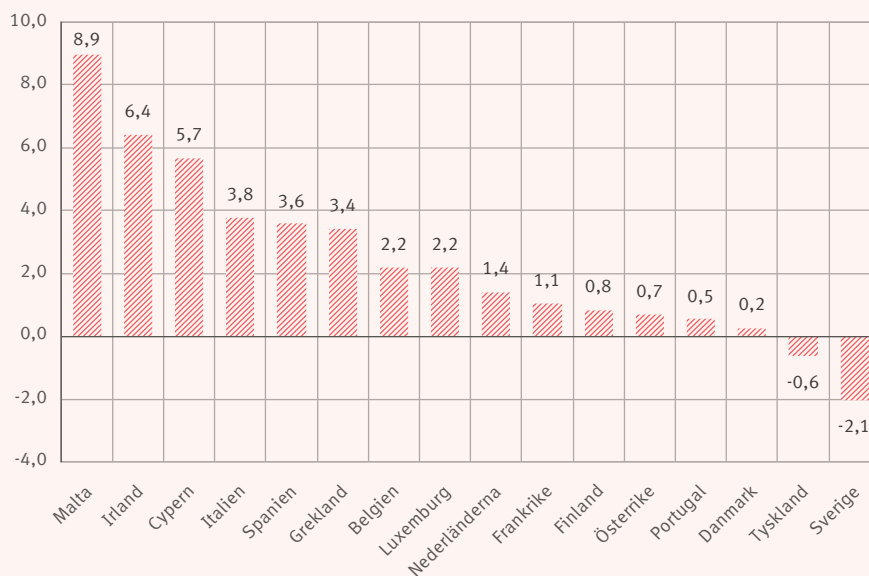
Källa: OECD.

Givet räntekänsligheten är det inte förvånande att hushållens konsumtion fallit snabbare i Sverige än i andra jämförbara länder sedan Riksbanken och ECB började höja styrräntan våren 2022.

Hushållens konsumtion, fasta priser, västeuropeiska länder

Diagram 5.5

Procentuell förändring, Kvartal 1 2022 till Kvartal 2 2023

Källa: Eurostat, egna beräkningar.

Vid sidan om behovet av en dämpad efterfrågan har förespråkarna för dagens räntenivå ofta anfört två ytterligare argument.

Det ena rör räntans effekt på växelkursen. En försvagad krona innebär att importpriserna stiger. En tumregel är att en tioprocentig försvagning av kronan (mot till exempel KIX-indexet) innebär en enprocentig ökning av inflationen. Därför har det ibland anförts att räntan ska höjas i syfte att stärka kronkursen. Men som vi diskuterar i avsnitt 2.2 är växelkursens utveckling genuint svår att förstå. Även i utvärderingen av penningpolitiken skriver rapportförfattarna:

”Slutsatsen blir att växelkurser är svårförståeliga, både på kort och på lång sikt. De fluktuerar också markant över tid, till synes oförklarligt, likt en random walk där förändringarna över tid är slumpmässiga.”¹⁴

Vår syn är att en alltför stram räntepolitik både kan stärka och försvaga valutakursen. En högre valutakurs attraherar visserligen ett kapitalflöde men en alltför svag realekonomisk utveckling innebär också färre investeringsmöjligheter för den som vill investera i Sverige. En generellt negativ Sverigebild i utländsk media med fokus på gängkriminalitet och säkerhetspolitisk oklarhet kan också ha bidragit till att försvaga intresset från utländska aktörer att köpa svensk valuta.

Det andra argumentet rör inflationsförväntningarna och risken för att en inflationsimpuls (oavsett typ) ska leda till att löntagarna kräver kompensation för de stigande priserna. Generellt är vår bedömning att risken för detta är förhållandevis låg i Europa. Även om löneökningarna varit större än vanligt i många länder finns litet som tyder på att dessa drivs av en förväntan om ytterligare framtida prisökningar. Denna risk är ännu lägre i den svenska lönebildningsmodellen, då LO explicit utgår från en prishöjning om 2 procent inflation när det samhällsekonomiska utrymmet för löneökningar beräknas. Vårens löneavtal är förvisso högre än vanligt men detta motiveras inte av den högre inflationen utan av en starkare löneutveckling i omvärlden, en historiskt hög vinstandel i näringslivet och relativt låga avtal under pandemin. Löneglidningen är samtidigt i det närmaste obefintlig.

LO-ekonomerna förordade i de ekonomiska utsikterna hösten 2021 en höjning av räntan för att få en bättre policymix (blandning av finanspolitisk och penningpolitisk stimulans). Höjningarna har dock gått allt för långt och gör nu lågkonjunkturen längre och djupare än vad den hade behövt vara. Detta syns inte minst i hur stort gapet är mellan den prognosticerade BNP-utvecklingen och den tillväxtbana Sverige tidigare befann sig på (se diagram 5.1). Nu behöver räntan sänkas men vi ska heller inte tillbaka till nollräntepolitiken. På sikt behöver Sverige en bättre balans mellan finans- och penningpolitik där finanspolitiken får ett något större stabiliseringspolitiskt ansvar och penningpolitiken tar ett större ansvar för att skapa stabila investeringsförutsättningar.

Det är idag svårt att förstå hur Riksbankens realekonomiska avvägningar ser ut. Hur stor effekt tror Riksbanken själv att räntehöjningarna har på den rådande inflationen? För en ökad transparens borde Riksbanken publicera prognoser baserade på en alternativ räntebana men som i övrigt bygger på identiska antaganden. På så sätt skulle Riksbankens egen bedömning av räntans effekt på prisutvecklingen och den ekonomiska aktiviteten bli mer tydlig. Idag presenterar Riksbanken alternativa scenarion där man justerar såväl räntebanan som flera andra antaganden om den ekonomiska utveck-

¹⁴ Hassler J., Krusell P., Seim A. (2023), *Utvärdering av penningpolitiken 2022*

Nu behöver räntan sänkas men vi ska heller inte tillbaka till nollräntepolitiken.

lingen. För en utomstående bedömare blir det då svårt att avgöra hur mycket av förändringen i inflation och tillväxt som ska tillskrivas förändringar i penningpolitiken och vilken del som bara är ett resultat av förändringar av andra antaganden.

LO-ekonomerna anser:

1. Att inflationen främst är utbudsdriven och att höjda räntor har liten påverkan på prisutvecklingen men betydande negativ påverkan på den reala ekonomin.
2. Att styrräntan därför bör sänkas mot en mer långsiktigt hållbar nivå.
3. Att balansen mellan finans- och penningpolitik på sikt behöver förändras så att finanspolitiken tar ett större stabiliseringspolitiskt ansvar och penningpolitiken ett större ansvar för att skapa stabila investeringsförutsättningar.

Finanspolitiken behöver lotsa Sverige ur lågkonjunkturen för att rädda jobben

Riskerna för att lågkonjunkturen långsiktigt skadar den svenska ekonomin väger nu väsentligt tyngre än riskerna för att prisbildningen långsiktigt rubbas. Finanspolitiken måste därför läggas om i syfte att rädda jobben och lotsa Sverige ur lågkonjunkturen:

- Rusta upp arbetsmarknadspolitiken med fokus på yrkesutbildning.
- Skapa ett statligt kreditprogram för att rädda bostadsbyggandet.
- Investera för att understödja industriomställningen.
- Stoppa nedskärningarna i kommuner och regioner.

RUSTA UPP ARBETSMARKNADSPOLITIKEN MED FOKUS PÅ YRKESUTBILDNING

Svensk arbetsmarknad visade länge god motståndskraft men nu stiger arbetslösheten snabbt. Samtidigt råder underskott på arbetskraft i vissa sektorer.

För att fler ska kunna ställa om krävs att vi rustar upp arbetsmarknadspolitiken med fokus på de delar vi vet fungerar väl.¹⁵

För att få bra resultat är personligt stöd och kedjor av insatser till den arbetssökande viktigt. För individer med svag arbetsmarknadsförankring och för långtidsarbetslösa behövs ofta flera arbetsmarknadspolitiska insatser parallellt. En ny litteraturöversikt av IFAU visar att språkstudier, arbetsmarknadsutbildning, subventionerade anställningar – särskilt om de innebär utförande av ordinarie arbetsuppgifter – liksom intensifierade matchningsinsatser ger goda arbetsmarknadseffekter för flyktingar. Däremot visar de studier som finns av kommunal aktiveringspolitik inte några påtagliga positiva effekter.¹⁶

Problemet är att den aktiva arbetsmarknadspolitiken används i alltför liten utsträckning och att insatserna kommer för sent. Tyvärr har politiken de senaste åren fokuserat på en privatisering av Arbetsförmedlingens

¹⁵ LO (2023), *En arbetslinje för fler jobb och högre löner*, Slutrapport i kongressprojektet *Ett helhetsgrepp om arbetsmarknadspolitiken*.

¹⁶ Engdal, Mattias, Anders Forslund och Ulrika Vikman (2023), *(Kommunala) insatser för att underlätta arbetsmarknadsinträdet för flyktingar och deras anhöriga*, IFAU Rapport 2023:8.

arbete med matchning av arbetslösa. Antalet deltagare i de privata matchningstjänsterna har ökat på bekostnad av arbetsmarknadsutbildningar och andra insatser. Samtidigt har ett försök med intensiva förmedlingsinsatser i Arbetsförmedlingens regi visat sig kosta mindre per deltagare än privata matchningstjänster och vara kostnadseffektivt tack vare goda resultat.¹⁷

Trots att vi kan vänta oss positiva effekter av arbetsmarknadsutbildning både för deltagare med starkare och svagare förankring på arbetsmarknaden¹⁸ deltog knappt 5 700 personer i yrkesinriktad arbetsmarknadsutbildning i oktober 2023. I den förberedande utbildningen deltog endast drygt 3 300 personer.¹⁹ För båda utbildningsinsatserna rör det sig om en minskning på cirka 20 procent jämfört med för ett år sedan.

Den kompetenshöjande arbetsmarknadspolitiken skulle kunna växa kraftigt. 30 000 platser inom den yrkesinriktade arbetsmarknadsutbildningen skulle på sikt leda till lägre arbetslöshet, färre bristyrken och en högre produktivitet. Även anvisningarna till reguljär utbildning som berättigar deltagarna till arbetsmarknadspolitisk ersättning behöver öka.

¹⁷ Sundén, Annika (2022), *Yrkesutbildning löser matchningsproblemen*, externt skriven LO-rapport.

¹⁸ Waisman, Gisela och Josefine Andersson (2023), *Effekter av tre arbetsmarknadspolitiska program 2010–2020 Arbetsmarknadsutbildning, arbetspraktik och stöd till start av näringsverksamhet*, Arbetsförmedlingen, Analys 2023:2.

¹⁹ Arbetsförmedlingens månadsstatistik.

Dags att avskaffa överskottsmålet

Regeringen har tillsatt en parlamentariskt sammansatt kommitté för att se över nivån på överskottsmålet. Den nya målnivån ska annonseras i budgetpropositionen för 2026 och gälla från januari 2027.

Vi delar regeringens bild av att det finns goda skäl att ompröva det svenska finanspolitiska ramverket. Överskottsmålet bör avskaffas för att öka finanspolitikens flexibilitet.

Stabila offentliga finanser är en viktig förutsättning för att arbetstagare och arbetsgivare ska känna tilltro till hållbarheten i det offentliga åtagandet. Men hur hög den offentliga skulden eller hur lågt det finansiella sparandet kan vara utan att ett land får problem har varierat över tid och bland annat beroende på vilken valutaregim, tillväxttakt eller andra institutioner som ett land har.

Med en låg offentlig skuld och en egen valuta kan Sveriges överskottsmål för det offentliga sparandet inte bidra till en redan stark tilltro till det offentliga åtagandet. Istället riskerar det att undergräva finanspolitikens möjligheter att arbeta mot de riktiga målen för den ekonomiska politiken; full sysselsättning, ett växande välstånd och jämn fördelning av ekonomiska resurser. Det riskerar även att i onödan begränsa viktiga investeringar i samhällets klimatomställning och klimatanpassning – investeringar som kan vara avgörande för vårt välstånd på sikt.

Mycket talar för att Sverige idag står inför en investeringspuckel. Dels på grund av de investeringar som

relaterar till klimatomställningen och elektrifieringen, dels på grund av att vi behöver göra stora reinvesteringar i redan existerande infrastruktur som de kommunala VA-systemen.

Under åren före pandemin verkade överskottsmålet åtstramande på finanspolitiken och dämpade den ekonomiska aktiviteten i ett läge där efterfrågan redan var låg. Detta bidrog till att penningpolitiken fick ta ett stort ansvar för att trycka upp den samlade efterfrågan i ekonomin. Det är sannolikt att en annan policymix under dessa år, med något högre räntor och ett något lägre offentligt finansiellt sparande hade bidragit till en bättre utveckling i den svenska ekonomin där tillväxten hade blivit starkare samtidigt som uppgången i tillgångspriser och privat skuldsättning blivit något mer dämpad. Detta hade stärkt förutsättningarna att hantera dagens kris.

Översynen bör breddas bortom överskottsmålet så att ramverket som helhet kan uppdateras för att passa dagens förutsättningar: Skuldankaret är inte konsistent med överskottsmålet. Utgiftstaket har under de senaste decennierna haft en begränsad funktion i den ekonomiska styrningen – behövs det? Budgetprocessen har urholkats när regeringsunderlagen och praxis blivit svagare. Kommunernas skuldsättning utgör en allt större del av den offentliga skulden trots att de lånar till högre ränta än staten. Detta är exempel på utmaningar som också borde omfattas av översynen.

Parterna har föreslagit förändringar som ska förenkla CSNs hantering av ansökningarna som regeringen nu behöver sjösätta skyndsamt.

Under senare år har långdragna upphandlingar och överklaganden varit ett betydande hinder för flexibla och välriktade arbetsmarknadsutbildningar.²⁰ En ny organisering av arbetsmarknadsutbildningen, i egen regi eller med inspiration av yrkeshögskolans tillvägagångssätt, vore att föredra.

Samtidigt finns det skäl att ompröva andra stödåtgärder. Riksrevisionen uppmärksammar risken för oegentligheter och missbruk inom subventionerade anställningar och pekar ut de rättighetsstyrda nystartsjobben som särskilt utsatta för fusk och bedrägeri – bland annat på grund av den höga andelen av arbetsgivare utan kollektivavtal.²¹ Nystartsjobben bör fasas ut till förmån för etableringsjobben och andra mer träffsäkra stöd.

Såväl fler anvisningar till utbildningar som bättre kontroll av subventionerade anställningar kräver att Arbetsförmedlingen har goda ekonomiska förutsättningar. Dessvärre sänks Arbetsförmedlingens förvaltningsanslag med cirka 200 miljoner kronor 2024 jämfört med 2023 års anslagsnivå när stigande priser och löner i stället borde medfört höjda anslag med över 200 miljoner kronor. Neddragningen är särskilt bekymmersam om man beaktar att inflödet av arbetslösa till Arbetsförmedlingen kommer att öka under 2024.

Det nya omställningsstudiestödet innebär att fler ges möjlighet att växla yrke utan att först hamna i arbetslöshet. Tyvärr har CSN inte tillräckliga resurser för att hantera det stora intresse som finns för stödet. Parterna har föreslagit förändringar som ska förenkla CSNs hantering av ansökningarna som regeringen nu behöver sjösätta skyndsamt. Samtidigt behöver myndighetens resurser förstärkas ytterligare.

Regleringen av arbetskraftsinvandring från länder utanför EU till yrken där det inte råder brist har också betydelse för jobbchanserna för arbetslösa i Sverige. Sverige har haft ett av västvärldens mest liberala regelverk för arbetskraftsinvandring. Sverige borde återinföra arbetsmarknadsprövningen av arbetskraftsinvandring för att begränsa invandringen till sektorer där det redan råder överskott på arbetskraft. Regeringen har valt att höja försörjningskravet för arbetskraftsinvandrare. Även om detta framstår som en mindre träffsäker lösning än arbetsmarknadsprövningen bör även detta medföra en minskad arbetskraftsinvandring till låglöneyrken och därmed högre jobbchanser för arbetslösa utan särskilda kvalifikationer. Regelverket har dock precis kommit på plats och det är ännu för tidigt att bedöma dess konsekvenser.

Förslag: Arbetsmarknadspolitik

1. Satsa på intensiva förmedlingsinsatser i Arbetsförmedlingens egen regi.
2. Stärk Arbetsförmedlingens kontroll- och sanktionsmöjligheter mot arbetsgivare som får anställningsstöd och fasa ut de rättighetsstyrda nystartsjobben till förmån för etableringsjobb och andra anställningsstöd.
3. Öka antalet anvisningar till den yrkesinriktade arbetsmarknadsutbildningen och reguljära studier kraftigt.
4. Öka resurserna till CSN och genomför föreslagna förenklingar av handläggningen av omställningsstudiestödet skyndsamt.

²⁰ Arbetsvärlden (2022-02-08), *Professorn: Upphandlingar sänkar utbildning för långtidsarbetslösa*, samt Habibija, Adnan och Anna-Kirsti Löfgren (2019), *Arbetsmarknadsutbildning för nya och bättre jobb – konkreta förbättringsförslag*, LO.

²¹ Riksrevisionen (2023), *Subventionerade anställningar – att motverka fel i ett system med allvarliga risker*, RiR 2023:17

ETT STATLIGT KREDITPROGRAM FÖR ATT RÄDDA BOSTADSBYGGANDET

2023 bevittnar vi den värsta kraschlandningen i bostadsbyggandet på 30 år. Antalet påbörjade bostäder väntas falla från över 70 000 lägenheter 2021 till under 20 000 nästa år. En minskning med över 70 procent.

Arbetslösheten i Byggnads arbetslöshetskassa har stigit med 32 procent på ett år men förväntas öka än mer framöver.²²

Det svaga byggandet är ett hot mot jobben men på sikt också mot bostadsförsörjningen.

Enligt Boverkets bedömningar krävs det drygt 30 000 nya bostäder per år för att bostadsförsörjningen ska hänga med i befolkningsutvecklingen.²³ Därtill har vi fortsatt ett tydligt underskott av bostäder, både i många tillväxtorter såsom Skellefteå och Boden, och i storstadsregioner såsom Stockholm och Göteborg. Med dagens låga byggtakt får vi alltså en tilltagande bostadsbrist samtidigt som vi riskerar personalförsörjningen till den svenska gröna nyindustrialiseringen.

Höjda räntor har sänkt fastighetsvärdena och gjort det svårare att få lönsamhet i byggprojekten. Indragna investeringsstöd har försvårat läget ytterligare.

Försiktiga hushåll försvårar också finansieringen i byggfasen. Förhandsförsäljning innan byggstart har närmast upphört vilket tvingar bostadsutvecklarna att bygga på spekulation. Den högre risken gör att bankerna är väsentligt mer restriktiva med sin utlåning.

Riskerna med en varaktigt låg byggtakt är att företag slås ut samtidigt som stora delar av sektorns arbetskraft permanent kommer att övergå till andra sektorer. Detta kommer göra det svårare att öka byggtakten igen när det ekonomiska läget blir mer gynnsamt. Konkurrenten kommer att förämräs och kompetens kommer att saknas.

Regeringen behöver nu vidta mer radikala åtgärder för att vända utvecklingen. Regelverken måste förenklas.²⁴ Kommunerna måste tvingas att tillgängliggöra mer mark till lägre priser, samtidigt som de ges större möjligheter att öka sina markreserver (bland annat genom en modern förköpsrätt). Ett nytt statsbidrag till kommuner som bygger kan bidra till att täcka ökade exploateringskostnader. Staten behöver bidra med finansiering av nyproduktionen, där den mest kostnadseffektiva modellen är statliga lån som använder statens kreditvärdighet för att pressa bostadsutvecklarnas finansieringskostnader. Flera av villkoren kan hämtas från det tidigare systemet med investeringsstöd.²⁵

Den statliga kreditgivningen bör omfatta såväl småhus som flerbostadshus – såväl hyresrätter som bostadsrätter och äganderätter.

Förslag: Ett statligt kreditprogram för att rädda bostadsbyggandet

1. Sjösett ett statligt kreditprogram till byggande av både flerbostadshus och småhus, hyresrätter, bostadsrätter och äganderätter.
2. Skärp kraven på kommunerna att tillgängliggöra mer mark i attraktiva lägen.
3. Inför ett nytt statsbidrag till kommuner som bygger.

²² Arbetsförmedlingen, statistik för oktober 2023

²³ Befolkningsutvecklingen avser här såväl befolkningsökningen samt det ökade bostadsbehov som en äldre befolkning med mindre genomsnittliga hushållsstorlekar medför.

²⁴ Kommittén för modernare byggregler har lämnat en rad förslag som innebär betydande förenklingar av BBR, nationellt typgodkännande med mera.

²⁵ LO (2020), *Bättre bostadsförsörjning*.

70%

Så mycket minskar bostadsbyggandet mellan 2021 och 2024.

”

Indragna investeringsstöd har försvårat läget ytterligare.

INVESTERA FÖR ATT UNDERSTÖDJA INDUSTRIOMSTÄLLNINGEN

För att stärka jobbtillväxten och för att Sverige ska leva upp till sina åtaganden enligt Parisavtalet krävs att Sverige främjar näringslivets klimatomställning. Industriomställningen möjliggör kraftiga utsläppsminskningar samtidigt som den kan medföra tusentals nya arbetstillfällen med goda villkor. Den gröna omställningen av svensk industri är en enorm samhällslig uppgift som kräver ett utökat statligt ansvar.

Runtom i Sverige planeras nu historiskt stora investeringar i nya produktionsanläggningar som ska klara de stigande kraven på fossilfrihet. Men för att omställningen ska bli framgångsrik eller ens möjlig krävs att en rad pusselbitar, som idag saknas, kommer på plats.

Ny elproduktion och nya nätanslutningar, ny transportinfrastruktur, nya bostäder och nya välfärdsinrättningar är exempel på vad som krävs för att nya stora industriinvesteringar ska kunna tas i bruk och bemannas på ett hållbart sätt. Vissa av de här projekten konkurrerar med varandra om begränsade resurser när det gäller personal, effekttilldelning eller transportinfrastruktur. Utan en aktiv mer politik och omfattande offentliga investeringar inom nämnda områden kommer sannolikt flera av satsningarna inte vara möjliga att genomföra.

De nya industriinvesteringarna har främst lokaliserats till mindre kommuner runt om i Sverige. Boden, Stenungssund, Skellefteå, Kiruna, Ludvika, Timrå och Mariestad är några exempel. Många kommuner saknar vana att hantera den här typen av stora samhällsprojekt och har under lång tid haft en låg investeringstakt till följd av en svagare demografisk utveckling. De får ta orimliga ekonomiska risker om nya bostäder, förskolor och yrkesutbildningar ska finansieras kommunalt. Fly-in-fly-out-bemanning leder till att kommunerna bär stora kostnader men inte får nya skatteintäkter samtidigt som möjligheterna att låna till investeringar kan vara begränsade.

Staten har å sin sida intagit en mycket passiv position gentemot industriomställningen. Detta måste ändras. Nu krävs ett mycket starkare statligt ledarskap både för de frågor som traditionellt ligger på staten – men också för traditionellt kommunala ansvarsområden när uppgiften och den finansiella risken i små kommuner blir övermäktig.

För att industrin ska kunna ställa om behövs en kraftigt ökad *elproduktion*. Trots detta ser vi inte investeringsvolymen öka i någon större omfattning. Hög grad av osäkerhet om det framtida elpriset tillsammans med bland annat komplicerade tillståndsprocesser gör det allt för svårt och riskabelt att investera i ny produktion i Sverige. Staten måste peka ut produktionsmål per kraftslag och komplettera dagens marginalprismodell med andra ersättningsmodeller som ger högre förutsägbarhet för investerarna. Att regeringen nu går mot en tydligare centralplanering när det gäller kärnkraften är bra, men liknande produktionsmål behövs även för andra kraftslag, inte minst sådana som kan komma på plats snabbare.

Bristen på ledarskap och koordination blir också uppenbar när det gäller *effekttilldelningen*. Tillgången på fossilfri el är för många av de nya industrierna den enskilt mest begränsande faktorn. Idag beslutas om effekttilldelning helt utan några bedömningar av samhällsekonomisk nytta. Företag kan också "boka" överkapacitet som sedan kanske inte används. Villkorade anslutningar, där nätoperatören till exempel förbehåller sig rätten att skruva ner effekten i perioder av särskilt hög efterfrågan, skulle kunna göra det möjligt för fler industrier att ansluta snabbare än idag. Existerande effekttilldelning måste ses över i syfte att de som har outnyttjad överkapacitet ska "återlämna" denna till nätoperatören så att denna effekt kan bokas av tillkommande anläggningar.

För flera av de stora industrietableringarna krävs nya investeringar i *transportinfrastruktur*. I malmfälten rör det sig framför allt om en utbyggd kapacitet på malmbanan, i andra fall rör det sig om anpassningar av hamnar eller vissa godsstråk. Staten måste öka investeringstakten men också prioritera mellan projekt med ett tydligare fokus på industriomställningen.

Även kommuner med större allmännyttiga bostadsbolag som Skellefteå, beskriver *bostadsförsörjningen* som en stor utmaning. Privat bostadsutveckling är ofta begränsad på dessa orter, särskilt nu när byggtakten generellt viker i Sverige och de allmännyttiga bolagen redan gör stora investeringar. Här behövs statlig finansiering. Efter finsk modell skulle ett statligt bygg- och bostadsbolag kunna vara en kompletterande allmännyttig aktör med uppgift att bidra till bostadsförsörjningen i ansträngda kommuner med strategiskt viktiga näringsinvesteringar.

Förslag: Investera för industriomställningen

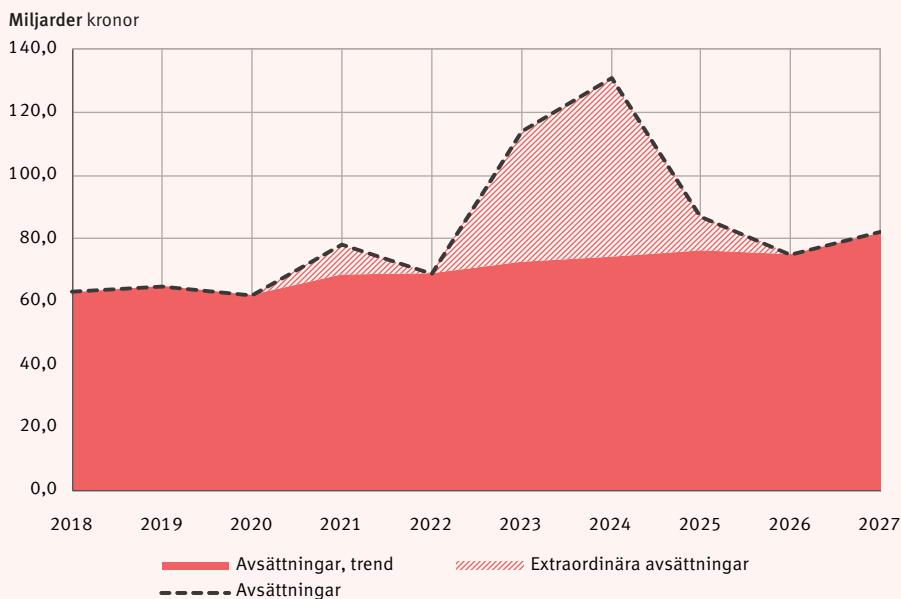
1. Staten behöver sätta produktionsmål för utbyggnaden av alla energislag och införa kompletterande ekonomiska styrmedel för att få fram önskad produktion.
2. Se över modellen för effekttilldelning så att fler industrier kan anslutas snabbare.
3. Utöka investeringarna i transportinfrastruktur som möjliggör de nya industrietableringarna.
4. Staten behöver ta ett särskilt ansvar för bostadsförsörjningen på små tillväxtorter.

STOPPA NEDSKÄRNINGARNA I KOMMUNER OCH REGIONER

Efter nedskärningar och skattehöjningar 2023 står kommunsektorn inför ett tufft ekonomiskt läge även 2024. Sektorn förväntas gå med cirka 30 miljarder i underskott när kravet på så kallad god ekonomisk hushållning i stället innebär att sektorn ska prestera 20–25 miljarder i överskott.²⁶ Det här hotar jobben.

Nästan hela den negativa utvecklingen i närtid drivs av tillfälligt mycket stora pensionsavsättningar till följd av den tillfälligt höga inflationen.

²⁶ SKR, ekonomirapporten oktober 2023

Källa: SKR och egna beräkningar.

”

det behövs lika många barnskötare och undersköterskor i lågkonjunktur som i högkonjunktur

Det vore skadligt om sektorn fullt ut skär ner i verksamheten för att hantera en engångschock – dels för verksamheterna som i så fall tvingas till tillfälliga neddragningar (det behövs lika många barnskötare och undersköterskor i lågkonjunktur som i högkonjunktur), dels för den svenska ekonomin där vi i den innevarande lågkonjunkturen vill se en stabil offentlig konsumtion. Samtidigt har kommuner och regioner inte samma frihet att gå med underskott som staten. Under 2023 har det därför pågått en debatt om hur mycket kommunerna egentligen kan gå med underskott och samtidigt inte anses bryta mot kravet om att följa *god ekonomisk hushållning* (vilket allmänt har tolkats som ett överskott om 2 procent av skatter och generella statsbidrag).

Finansminister Elisabeth Svantesson har uppmanat kommunerna att gå med underskott eller att med andra ord att låna sig igenom 2024. Det vore sannolikt mycket bättre om staten i stället tog upp de lånen och gav tillfälliga statsbidrag till kommunerna i vårens ändringsbudget. Under de senaste 15 åren har kommunsektorns skulder vuxit samtidigt som statens skuld har krympt snabbt, vilket har lett till att kommunernas skulder nu utgör cirka 40 procent av Sveriges offentliga skuld. Detta är olyckligt, inte minst för att kommunsektorn lånar till en högre ränta än staten och för att den låga svenska statsskulden börjar göra skuldförvaltningen mer komplicerad. Det finns därför en tydlig vinst i att flytta åtminstone en del av den offentliga skulden från kommunerna till staten.

Utöver de tillfälliga pensionsavsättningarna innebär den höga inflationen att statsbidragen till kommunsektorn (som saknar indexering) tappar i värde snabbare än normalt. Statens andel av välfärdens finansiering riskerar därför att sjunka. 2024 höjer regeringen statsbidragen till kommunsektorn med 16 miljarder. Våra beräkningar visar att motsvarande höjningar är nödvändiga även i budgetpropositionerna för 2025, 2026 och 2027 för att statens andel av kommunsektorns finansiering ska bibehållas på dagens nivå.²⁷

²⁷ LO (2023), *Välfärdsgapet 2023*

Förslag: Stoppa nedskärningarna i kommuner och regioner

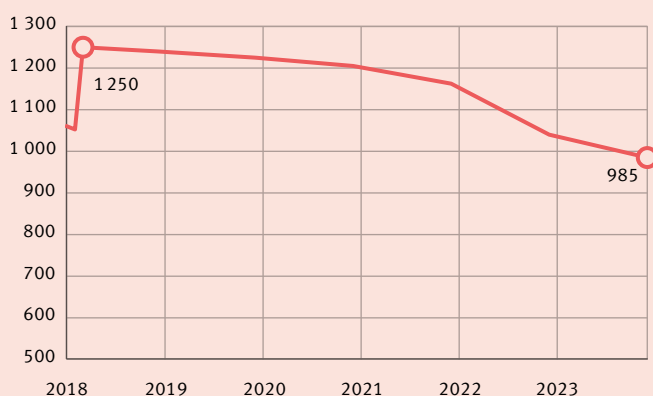
1. Staten bör i vårbudgeten för 2024 tillfälligt höja statsbidragen till kommunsektorn. Det är viktigt att kommuner och regioner inte skär ner när sektorns svaga ekonomi 2024 drivs av tillfälliga faktorer.
2. Den höga inflationen har vattnat ur statsbidragen snabbare än vanligt. För att bibehålla statens andel av kommunsektorns finansiering framöver behöver statsbidragen höjas med ungefär samma belopp som för 2024 (16 miljarder) även 2025, 2026 och 2027.
3. För att skapa mer transparens och förutsägbarhet för kommunerna bör statsbidragen till kommunsektorn indexeras mot demografi och löneutveckling samt få en konjunkturrell komponent som stabiliserar den kommunala ekonomin över konjunkturcykeln.

Återupprätta värdet i de bidrag och försäkringar som urholkats av inflationen

Barnbidragets reala utveckling

Diagram 5.7

Kronor fasta priser, mars 2018s penningvärde

Källa: KI, Egna beräkningar.

Även om inflationen snart återgår till normala nivåer betyder inte det att priserna kommer göra detsamma. Flera av de allmänna försäkringarna och transfereringarna har urholkats kraftigt av de stora prisökningarna. Deras värde behöver nu återupprättas.

Utvecklingen och frånvaron av indexering har särskilt drabbat barnfamiljerna då det främst är inom familjepolitiken som pris- eller löneindexeringar i ersättningarna saknas. Barnbidrag, underhållsstöd och föräldrapenning på grundnivå är de tydligaste exemplen. Sedan barnbidraget höjdes senast i mars 2018 har det tappat över 250 kronor av sitt reala värde. Det är värt att notera att barnfamiljerna drabbats särskilt hårt av inflationen då de bland annat är högre belånade och har större utgifter för livsmedel. Även inkomstrelaterade bidrag och försäkringar utan indexering urholkas nu snabbare än vanligt med den relativt starka nominella löneutvecklingen. Ett sådant exempel är taket för arbetslöshetsersättningen. Även här växer behovet av en höjning när lönerna växer

Rapporten kan hämtas som pdf-dokument på
LOs hemsida eller beställas från LO-distribution:
lo.shop.strd.se

December 2023
ISBN 978-91-566-3643-1

www.lo.se

Landsorganisationen i Sverige